

Een woord van onderrigt en troost, ten gebruike in sterfhuizen.

<https://hdl.handle.net/1874/352298>

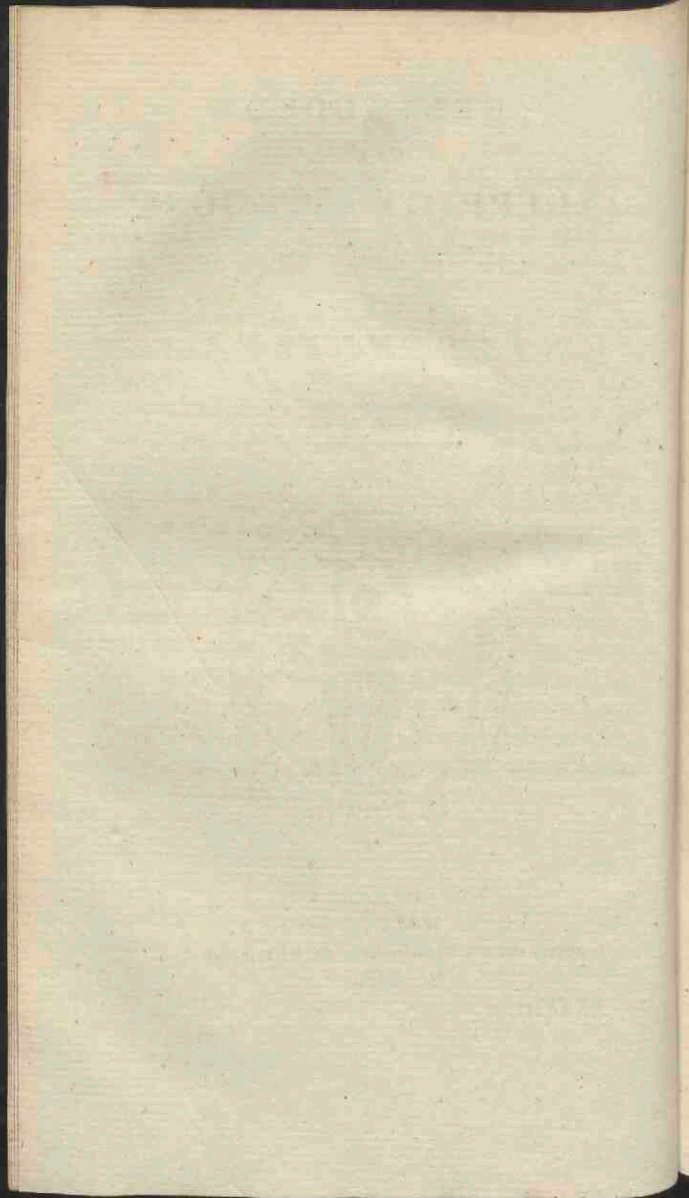
EEN WOORD
VAN
ONDERRIGT EN TROOST,
TEN GEBRUIKE
IN
STERFHUIZEN.

TWEEDE DRUK.

TE ROTTERDAM,
bij M. WIJT & ZONEN,
Drukkers van het Nederlandsche Zendinggenootschap.
1832.

No. XXXVIII.

VOORBERIGT.

Gecommitteerden van het Nederlandsche Zendelinggenootschap, tot het opstellen, verzamelen en uitgeven van kleine Stukjes, ter bevordering van Evangelische kennis en Godzaligheid, ook bij mingeoefenden, — namelijk:

R. J. VAN DER MEULEN, B. VAN MARKEN,
J. CLARISSE, A. L. M. Phil. et Theol. Doct.
en Prof., A. DE VRIES, L. EGELING,
J. G. VORSTMAN en R. ADRIANI, *Predikanten*

te Amsterdam, Hoorn, Leyden en Rotterdam; overeenkomstig hun Ambt en Bediening, dat oogmerk gaarne willende bevorderen, en in uitzigt op des Heeren medewerkenden zegen, bieden het nevensgaande Stukje hunnen Landgenooten aan; erkennende intusschen geene Uitgave voor echt, dan welke door eenen hunner, of door de Drukkers dezes, onderteekend is.

M. W. J. Stonen

AANLEIDING EN OOGMERK

VAN DIT

GESCHRIFT.

Ik was meermalen in sterfhuizen; en uit hetgeen ik aldaar opmerkte en vernam, ontstond bij mij de wensch: mogt er eens een boekje geschreven worden bepaaldelijk voor sterfhuizen, waarin overeenkomstig de omstandigheden, en naar het woord Gods, de achterblijvende en bedroefde naastbestaanden eenig onderrigt, bestuur en vertroosting konden vinden! Er is wel veel goeds, ja voortreffelijks, hiertoe dienstbaar, in onderscheidene geschriften voorhanden; maar dat is hier en daar verspreid; ieder weet dat niet en kan het ook niet vinden. Er wordt wel door deelnemende Christelijke vrienden, mondeling of door brieven, in zulke gevallen dikwijls iets gepast en nuttigs gezegd en geschreven: maar ook wel eens iets, hetwelk in dat bepaalde geval minder geschikt, soms gansch verkeerd, ja voor de overblijvenden schadelijk is; terwijl er niet weinigen gevonden worden, welke niet veel bezoek ontvangen, en genoegzaam geheel verstoken zijn van die Godsdienstige toespraak, opwekking

en vertroosting, welke dan zoo zeer noodig is, en met wijsheid en liefde medegedeeld, onder den zegen van God zoo veel nut doen kan, en dikwijls doet. Het is dan toch een geschikte tijd om de menschen iets te zeggen, hetwelk anders zoo gevoelig niet geschieden kan; en wanneer men een doode in zijn huis heeft, en aan het ziek- en sterfbed gestaan heeft, is men ook gewilliger en vatbaarder, om het woord der vermaning en waarschuwing te hooren, dan op andere tijden: de droefheid maakt den grond als het ware week en geopend, om het goede zaad des woords te ontvangen. Maar hoe velen beweenen hunne afgestorvenen zonder dat zij zelve of anderen van die gelegenheid gebruik maken, om met dit sterfgeval Godsdienstig en christelijk werkzaam te zijn; hoe velen die zichzelve met ijdele en valsche troostgronden behelpen, of de stem van God in die oogenblikken niet verstaan en opmerken. Om alle deze redenen kwam mij de noodzakelijkheid van een boekje voor sterfhuizen, waarin kort en hoofdzakelijk het voornaamste, dat in zulke omstandigheden behoort bedacht en behartigd te worden, hetzij tot leering of bestuur, hetzij tot waarschuwing en vertroosting, bijeen gevonden werd, zoo dringend voor, dat ik, onder opzien tot den Heer, mij opgewekt gevoelde om te beproeven, of ik dit gebrek eenigzins zou kunnen verhelpen.

Het is dus voor u, in wier woning zich een' doode bevindt, of die pas iemand verloren hebt tot welken gij als de naaste bloedverwanten of vrienden in naauwe betrekking staat, dat dit boekje voornamelijk geschreven is, en dat u dienen moet als eene handleiding om u tot nadenken, opbeuring en raad te dienen, ten einde gij ter eere Gods en tot uw wezenlijk nut moogt verkeeren, en niet zoudt treuren als zulken die geen' hope hebben.

Het zijn wel geene nieuwe en vreemde dingen, die ik u te zeggen heb; dan zoudt gij reden hebben om den Schrijver te wantrouwen, en het boekje ongelezen te laten; maar oude waarheden, lessen en vertroostingën, die van het eerste oogenblik af dat de zonde en de dood in de wereld gekomen zijn, tot op dezen dag beproefd bevonden werden; en voor welke wij den Bijbel en de ervaring, benevens uw geweten tot getuigen mogen oproepen, dat ze gegrond en goed, en uwer behartiging overwaardig zijn. Op dit laatste, de behartiging van hetgene gij hier vinden zult, komt het nu vooral aan; want *zalig* zegt Jezus: *zijn zij die het woord Gods hooren, en bewaren* (1).

Wat men in dit boekje vindt en hoe men het gebruiken moet.

Als gij dit geschrift doorbladert, dan zult

(1) Luc. XI: 28.

gij zien, dat het *eerste deel* voor alle sterfhuizen geschikt is, als behelzende zulke herinneringen, vermaningen en opwekkingen, welke overal te pas komen, en ieder die een zijner dierbare betrekkingen verloren heeft, als tot hem gezegd, en voor hem der overweging waardig, zich mag en moet aantrekken.

Het *tweede gedeelte* van dit boekje is meer voor bijzondere gevallen, in welke deze of gene zich soms zou kunnen bevinden, ten einde gij in die bepaalde omstandigheid, ook dat onderwijs, bestuur of vertroosting zoudt kunnen vinden, hetwelk voor u, of door de wijze van afsterven des overledenen, of door den toestand in welchen gij achter blijft, meer bijzonder noodig en gepast is.

Terwijl ik *eindelijk* er nog iets hebt bijgevoegd, hetgeen na de volbrachte begrafenis, voor het vervolg wel mag bedacht en ter harte genomen worden. Ik heb, ten einde ieder zijn geval en zijne plaats te beter zou kunnen vinden, overal een opschrift geplaatst, van hetgeen of in het algemeen of voor een of ander bijzonder geval meer bepaald geschreven is. Het eerste moeten allen lezen, het laatste gij vooral wie dit bijzonder raakt, niet alleen lezen, maar herlezen, nadenken, ne tot uw nut zoeken te gebruiken.

Nu nog een woord over het *gebruik* van dit boekje. Indien hetgene tot uwe onderwijzing en vertroosting gezegd is, bij de eerste

lezing u niet voldoende voorkomt, of niet in alles op uw geval toepasselijk schijnt, leg dan dit boekje voor dat oogenblik weg, maar vat het vervolgens eens weder op, lees het voor de tweede en derde maal, het zal u misschien beter bevallen, gij zult welligt in eene betere stemming zijn, om te verstaan en op te merken; en, schoon het niet wel mogelijk was, om die vele en talloze zeer onderscheidene en uiteenloopende omstandigheden, en de gemoedsgesteldheid in welke de gestorvene is henen gegaan, of de betrekkingen achter blijven, alle aan te wijzen, zoo zou ik mij zeer bedriegen, indien er iemand gevonden werd, welke, hoedanig ook zijn geval is, hier niet eenig nuttig en gepast onderwijs ter zijner leering zou aantreffen.

Wanneer gij hier of daar iets leest, waarbij uw gevoel zegt: dat is mijn geval, of waarvan uw geweten u influistert: die man ben ik, die waarschuwing, die vermaning, die waarheid geldt mij; lees en herlees dan dat met alle opmerkzaamheid, denk er ernstig op na, en bid God, dat Hij het u nooit doe vergeten, en u bekwaam make, om naar dien raad te hooren, den aangeezenen weg te volgen en het tot u nutaan te wenden. Leest er elkanderen van tijd tot tijd iets uit voor; de een make den anderen opmerkzaam op die plaatsen, welke gij op uwe gemeenschappelijke omstandighe-

den of op de gesteldheid en behoefte van deze of gene uwer huisgenooten, bijzonder toepasselijk oordeelt.

En wie gij ook zijn moogt, die dit boekje leert kennen: indien gij het nuttig en gepast vindt, geeft het dan ter leen of ten geschenke bij uwe geburen, bekenden of vrienden, aan wier huizen gij moogt komen om uwe deelneming in hun verlies te betuigen. Leest er hun iets uit voor, wanneer zij zelve niet lezen kunnen. Wijst hun datgene aan, hetwelk gij voor hen bijzonder geschikt oordeelt; langs dezen weg kunt gij hun datgene onder het oog brengen, hetwelk onder den zegen des Heeren hun tot blijdschap en vertroosting kan dienen.

De God en vader van alle genade en van alle vertroosting brenge dan dit geschrift in de huizen, handen en in de harten van diegenen, welke bij het dierbaar overschot hunner afgestorvenen treuren, raad behoeven en troost verlangen. Het zij Hem aanbevolen, die het eenvoudigste woord kan krachtig maken door den alles vermogenden en genadigen invloed van Zijnen geest; en het werke, door Hem die alles in allen werkt, dat alles wat voor Hem welbehagelijk is door Jezus Christus, beide nu en in den dag der openbaring van alle dingen.

ALGEMEENE HERINNERINGEN

WELKE IN ALLE STERFHUIZEN NOODIG EN
NUTTIG ZIJN.

§ 1.

Wat er gebeurd is, heeft God gedaan.

De Heer doodt en maakt levend (1). Welke ook de aanleiding en de zamenloop der omstandigheden mogen geweest zijn, die den dood uwes dierbaren veroorzaakt hebben: of het een onverwacht toeval, eene slepende ziekte, verval van krachten, een verzuim, een ongeluk, of wat ook geweest is, dit staat vast: God heeft het gedaan. Hij is de Heer en Beschikker van ons lot, van ons leven en van onzen dood. In Zijne hand en in de Zijne alleen is de adem van al wat leeft. Hij heeft het gewild of toegelaten, dat deze ontslapene nu, op die wijze, op die plaats den dood zou ondergaan. Job zeide reeds: dat des menschen dagen bestemd zijn, het getal zijner maanden bij God is, Hij Zijne bepalingen gemaakt heeft, die de mensch niet overgaan zal (2). Is er eenige onbedachtzaamheid gepleegd, heeft er eenig verzuim, iets dat niet goed was plaats gehad, hetzij aan de zijde des gestorvenen, bij u of bij anderen, hetwelk den dood

(1) 1 Sam. II: 6.

(2) Job XIV: 5.

veroorzaakte, of de gedachten opwekt, indien dat niet was gebeurd, en men vroeger bedacht geweest was op de gevolgen, of andere middelen gebruikt had, het leven welligt zou behouden geweest zijn; dit mag u spijt verwekken, en voor zoo ver gij u zelve niet kunt beschuldigen met opzet iets verzuimd te hebben, en dus in onwetenschap zoo behandeld te hebben, mag het u bedroeven: maar toch behooren wij te bedenken, dat middelen en einde samenloopen, niet in de tweede oorzaken blijven hangen, maar hooger opzien tot Hem, die alle dingen regeert, zonder wiens wil geen muschje sterft en geen haar van ons hoofd valt.

§ 2

God heeft het gedaan met een gewichtig doel, ook voor de levenden.

Niets gebeurt er in het menschelijke leven zonder doel; vooral niet wanneer er zulke dingen voorvallen, welke, al betreffen zij anderen, op ons lot en leven eenen aanmerkelijken invloed hebben, en daarin soms eene groote verandering maken. Zoo is het inzonderheid, wanneer een onzer dierbare vrienden, hnisgenooten of naastbestaanden door den dood ons ontnomen wordt. Dan lijden wij een verlies, dat wij gevoelen moeten; dan zien wij den dood in onze nabijheid; dan hooren wij de stem der Voorzie-

nigheid in onze eigene woning met meer dan gewone kracht tot ons spreken; dan heeft de Heer iets bijzonders en gewigtigs aan ons te zeggen, en roept Hij ons tot nadenken, opmerken en beoefening van dingen die wij nergens anders zoo verstaan, leeren en in beoefening brengen kunnen, als op dien tijd. Wij zijn redelijke menschen, die in onderscheiding van het redelooze dier, hetgeen over de onheilen die het ondervindt niet kan nadenken, kunnen en moeten acht geven op den stem van onzen Maker, die tot ons spreekt. Wij zijn zedelijke schepselen, die tot pligten geroepen worden, welke naar de bijzondere omstandigheden in welke wij verkeerden, onderscheiden zijn; die wij behooren te kennen, en in gehoorzaamheid aan God te betrachten. Een sterfhuis is eene leer- en oefenschool, in welke God ons beproeven en oefenen wil, ten aanzien van onze onderwerping, lijdzaamheid en geloof, van onzen eerbied voor- en afhankelijkheid van Hem, van onze gehoorzaamheid aan-, van onze liefde tot-, en van ons vertrouwen op Hem; Hij wil ons doen zien wat en hoeveel ons ontbreekt, ons verootmoedigen, ons afleeren en aanleeren, hetgeen voor ons hart en om waarlijk wijs te worden noodig is. Wij hebben daarenboven het Hemelsche onderwijs van het dierbaar Evangelie, hetwelk ons licht, raad en troost overvloedig mededeelt, zoo dat wij

niet behoeven verlegen te zijn; en wanneer wij op dat woord verstandig letten, op onze omstandigheden nadenken, ons geweten raadplegen, en bij dat alles het ootmoedig en aanhoudend gebed voegen, om den zoo noodigen en op het gebed beloofden invloed van den Heiligen Geest, dan zullen wij God in Zijnen weg leeren kennen, en Zijne hooge en weldadige oogmerken in ons bereikt worden. Wilt gij dan hooren naar het onderwijs hetwelk God u thans geeft? wel aan! Ik wil u als een deelnemende vriend in uw treurig ongeval daartoe zoeken behulpzaam te zijn.

§ 3.

Wij mogen en moeten onze afgestorvenen beweenen.

Ik zie gaarne gevoelige menschen, en behoor niet onder diegenen, die het bitterlijk schreijen, en het nu en dan uitbarsten in tranen veroordeelen: neen! ik roep u zelfs toe, schreit vrij uit, beweent uwe afgestorvenen! want God gaf ons menschen, in onderscheiding van de dieren, het vermogen, om tranen te kunnen storten; en wáár, wanneer, kunnen wij ze waardiger plengen, dan bij het lijk onzer geliefden? Schaamt u dan niet hetgene onze Heer en Heiland Zich niet geschaamd heeft bij het

graf van Zijnen vriend Lazarus, gelijk wij lezen: *Jezus weende.* (1).

In de eerste oogenblikken; wanneer de slag ons treft, kan de droefheid zoodanig overstelpen dat men voor alles onvatbaar is. De aandoeningen klimmen wel eens zoo hoog dat men geheel onbedaard, ja buitensporig te werk gaat. In sommige gestellen en bij het eerste gevoel is dit toetegeven, schoon het altijd geen bewijs is, dat de zoodanige dieper hun verlies gevoelen; doch wanneer men zich zoo aan de droefheid overgeeft, dat men in opstand tegen God komt, als of Hij hard en onbillijk handelde, en wij alle vertroosting afwijzen, dan onteeren wij God, en benadeelen ons zelven grootelijks, ja stellen ons buiten staat om te doen en te leeren, waartoe wij dan geroepen worden. Het treuren gelijk de heidenen, die geen hoop hebben, betaamt geen' Christen die aan een' almagtig' God, aan eene alles regerende Voorzienigheid, aan een leven na dit leven, en aan een Evangelie geloof, hetwelk hem zoo vele verzachting en troost aanbiedt en zijne grootste smarten lenigen kan. Niet alzo, mijne bedroefde vrienden! hoe groot ook uw verlies zij, hoe onoverkomelijk het u thans toeschijne, God kan en wil u ondersteunen, en doorhelpen, ja wat meer is, indien gij bij Hem uwe toe-

(1) Joh. XI: 35.

vlugt en sterkte zoekt, en van hem leeren wilt hetgene Hij u thans leeren wil, tot eeuwigen zegen maken.

Nooit zegt gij, kan ik mijnen dierbare vergeten. Dat behoeft ook niet, dat wil de Heere ook niet, maar wanneer gij nu voor alle toespraak van menschen, voor al het onderwijs des Bijbels, voor alle vertroosting en Gods u ongeschikt maakt, dan zijt gij gelijk iemand die eene pijnlijke en gevaarlijke wond heeft, maar den verzachtenden balsem en den weldadigen Heelmeester afwijst, en door het openrijten der wond zijne smarten verzwart, de genezing vertraagt en zijn eigen leven in gevaar brengt. Denk niet, dat gij door zoo te handelen, uwen afgestorvenen vereert: neen! indien dezelve wist hoe gij u gedraagt, en tot u spreken kon, de afgescheidene geest zou u toeroepen: bezondig u niet tegen God, bederf u zelven niet, en geef u niet over aan eene droefheid, die mij geen nut doet, en u naar ziel en ligchaam meer schade zal aanbrengen, dan mijn dood u immer doen kan. Slaat het oog, bedroefden van geest! op hetgene in dit uw verlies nog tot verzachting uwer smart dienen kan: er zijn toch wel deze en gene dingen welke het nog hadden kunnen verzwaren, die afgewend zijn. Gij vindt deelneming en hulp meer dan gij te voren ooit had durven denken; er zijn inmengselen van goedertierenheid,

bewijzen van ondersteuning, aandenken en trouwe Gods, die gij niet moet voorbij zien. Kunt gij hiermede u voor als nog niet opbeuren, slaat er toch het oog op, sluit het oor niet voor hetgene tot uwe vertroosting gezegd wordt, en denkt dat die God welke den Hemel en de aarde geschapen heeft, wel magt en wijsheid genoeg heeft om er u door te helpen, en dat Hij, Die Zijnen Zoon heeft overgegeven om ons van den dood en het verderf te verlossen, niet verdient dat wij Hem de oneer aan doen, om harde gedachten van Hem te koesteren, en Zijne vertroosting te versmaden.

§ 4.

Het doode ligchaam.

Indien gij u niet bestand gevoelt, om het afgelegde doode ligchaam des afgestorvenen te aanschouwen, of de verandering en misvorming van hetzelfde het onraadzaam maken, dan moet gij het ook niet willen zien; want dan zou het u niet nuttig, maar schadelijk zijn. Doch kunt gij het met bedaardheid en zonder nadeel aanschouwen, zie dan het kleed, hetwelk de gestorvene op aarde gedragen heeft, dat nu versleten achter gelaten is, en aan de aarde waaruit het genomen was, zal overgegeven worden. Het is niet meer de persoon zelve: slechts de verlatene woning. De geest is wedergekeerd

tot God, die ze hem gegeven heeft. Dat wat gij in den gestorvenen eigenlijk lief gehad hebt, is niet gestorven, maar leeft. Wij noemen het *overlijden*, en het is van alle gestorvenen waar, dat zij *over het aardsche* lijden-, en van hen die zalig gestorven zijn, dat zij over *alle* lijden zijn heen gekomen. Wij hebben nog betrekking op dat overschot, omdat het eenmaal toebehoorde aan onzen dierbare; wij schijnen zoo lang het lijk nog in huis is, de persoon zelve als het ware nog bij ons te hebben; en wij zouden het wel altijd willen behouden, indien de wijsheid Gods niet door de sporen der verderving, die zich weldra openbaren, ons in noodzakelijkheid bragt om het van ons te verwijderen. — Het is wel aangenaam wanneer de doode daar zonder eenige misvorming van het gelaat, als in eenen zachten, rustigen slaap, genoegelijk schijnt uit te rusten; maar daar uit nu te besluiten tot de vreedzame gesteldheid en het gelukkig afsterven van den mensch, is even zoo ongegrond, alsof men uit de wanvormigheid en het afzigtelijke van het gelaat, tot het tegenovergestelde zou willen redeneren. — Het is het ligchaam, het verbrokene werktuig, dat gij nu slechts ziet, dat thans van alle gevoel beroofd en voor alle werkzaamheden ongeschikt is. Het is het scheepje dat aan het strand verbrijzeld is, waarin uw vriend of vriendin de aardsche reis gedaan heeft,

maar waaruit hij of zij vertrokken is, naar het eeuwige vaderland.

§ 5.

Het rouwbeklag.

Aan het sterfhuis komen, bij den eenen meer, bij den anderen minder, van de naaste bloedverwanten, geburen, vrienden en bekenden, om te beklagen en te vertroosten. Dit toch is het oogmerk van deze aloude gewoonte: de vrienden van Job kwamen om hem in zijn ongeluk te troosten (1); bij den dood van Lazarus kwamen vele Joden uit Jeruzalem, om de beide zusters, Martha en Maria, wegens den dood van haren Broeder te beklagen (2), en het is ook een pligt der liefde welke ons het Evangelie oplegt, om te weenen met de weeneden (3), en de bedroefden te troosten (4). Gij moet u echter niet verwonderen, wanneer er onder degenen die u dan bezoeken, niet weinigen zijn, die wel deelneming betuigen, maar geen deelneming gevoelen of betoonen; als gij veel familie en vele bekenden hebt, dan zult gij veel bezoek ontvangen: men komt dan bij meer aanzienlijke lieden uit beleefdheid, bij geringere standen uit gewoonte, buurschap en familiebetrekking — en dan gaat het dikwijls ge-

(1) Job. II: 11.

(2) Johan. XI: 19.

(3) Rom. XII: 15.

(4) 1 Thess. V: 14.

lijk bij de zusters van Lazarus, dat er menschen komen, die dewijl zij Jezus niet kennen, ook niet veel ter vertroosting weten te zeggen; of gelijk bij Job, dat zij daar stom neêrzitten zonder iets ter verligting van onze smart aan te voeren, of wel eens door hunne verkeerde beschouwingen en harde woorden onze droefheid en jammer vergrooten; — men ontmoet dan ook wel menschen, die ijdele en verkeerde troostgronden aanvoeren, of op een' zekeren luchtigen- althans ongevoeligen toon over sterfen en verliezen kunnen spreken, als iets, dat zoo 's werlds loop is, niet anders kan, en waaraan men zich zoo goed mogelijk onderwerpen moet. Zulke bezoeken zijn niet aangenaam, zeker niet nuttig — wij kunnen wel niet verwachten, dat een ander even zoo gevoelen zal gelijk wij, dit kan niet: men heeft die betrekking niet op den overledenen; men is welligt nimmer in dat geval geweest; wij moeten dus van hen niet vorderen, hetgeen wij zelve in een ander geval niet betoonen kunnen. — Komen er, aan wien gij bemerkt dat zij waarlijk deelnemen in uw verlies, dit zij u tot verkwikking; en zijn er die u een gepast en Christelijk woord van vertroosting toespreken, o! onthoud dat, herinner het u van tijd tot tijd, of schrijf het op; een enkel krachtig woord, een verhaal van soortgelijke of nog zwaardere verliezen; eene mededeeling van

hulp en ondersteuning daarbij ondervonden, of van de wijsheid en goedheid, die men naderhand in dat geval heeft mogen inzien, dit kan onder den zegen des Heeren van onbedenklijk nut voor u zijn; en als *het antwoord der tonge van den Heere is*, gelijk Salomo zegt (1), dan is zulk een als een Engel in menschelijke gedaante aan te merken, die door God u toegezonden is. — Maar misschien leeft gij onbekend en komt er bijna niemand bij u, om u te beklagen of te vertroosten; hebt gij eenen Bijbel in huis, dan hebt gij den besten vertrooster bij u; put uit deze bron; en wanneer gij dit boekje moogt in handen krijgen, denk dan dat er nog een onbekende deelnemende menschen-vriend was, die aan u dacht en voor u schreef.

§ 6.

Noodzakelijke beschikkingen.

In een sterfhuis zijn doorgaans vele zaken te beschikken, zoo omtrent de ter aarde bestelling des overledenen, de bekendmaking zijns doods, als omtrent de rouwkleeding der achtergeblevene naaste betrekkingen, en wat al meer dan besproken en bezorgd moet worden. — Deze bemoeijingen zijn niet aangenaam, maar toch noodzakelijk. Wij worden door de omstandigheden, schoon tegen

(1) Spreuk. XVI: 1.

onzen wil, daartoe geroepen, en mogen ons aan dezelve niet onttrekken. Zij zijn zelfs, hoe smartelijk voor het gevoel, geschikt om onze, door het peinzen op ons geleden verlies en tegenwoordig gemis, afgematte en geschokte ziel, eene zekere weldadige afleiding, bezigheid en verpoozing te verschaffen, en daardoor voor die uitputting van kracht te bewaren, welke in de gevolgen ons dikwijls zeer schadelijk zijn zou. — Het is, ja, wel een treurige pligt die wij dan volbrengen moeten, maar die ons toch in den weg der Voorzienigheid gegeven wordt, om te doen. Er is echter ééne zaak, voor welke wij ons daarbij te wachten hebben: dat de ijdelheid en trotschheid ons in die beschikkingen en bezorgingen niet besmetten, door boven onzen stand en vermogen te doen, wat ons op dien tijd allermint, en naar den stand in welchen wij in de maatschappij door God geplaatst zijn, niet voegen zou. Daardoor zou men dikwijls zichzelf en zijn huisgezin bezwaren, en altijd een blijk geven, dat de pronkzucht zoodanig het gemoed vervult, dat die zelfs door het aanschouwen van het ijdele dezer wereld in de nabijheid van dood en graf, niet kon overwonnen worden. — Zedigheit en welvoegelijkheid naar ieders stand; zuinigheit en spaarzaamheit waar de bekrompenheit der omstandigheden dit vorderen, zij in dat geval het rigtsnoer van uwe beschikkingen.

Is het dat de talrijkheid van uw gezin, of de armoedige omstandigheden in welke gij verkeert, u de uitgaven welke dan vereischt worden, zeer bezwaarlijk maken; doe wat gij kunt. Met overleg en met de hulp van anderen, die u daarin wel zullen te gemoet komen, kan het volstrekt noodzakelijke ook in uwen kring bekomen worden. Is het dan niet zoo fraai en duur, niet zoo deftig en aanzienlijk als bij anderen, denk dan, dat de ware droefheid in het hart, en niet in de kleederen moet gezocht en gevonden worden, en dat de beste eer die men zijnen dierbaren afgestorvenen bewijzen kan, en betoonen moet voor de menschen, niet in uiterlijke vertooning gelegen is, maar als men zijne goede woorden en werken in het hart bewaart, en zoekt na te volgen.

§ 7.

De waarheden, die ons in het sterfhuis met nadruk herinnerd en bevestigd worden.

Het hart des wijzen, zegt de Prediker, is in het klaaghuis; en de levenden leggen het in hun hart (1). Er is in een sterfhuis veel te leeren, want wij hooren daar de stem der waarheid duidelijker en krachtiger dan elders; wij zijn dan verwijderd van het gedruisch en de afleiding der wereld, buiten de bezigheden van ons beroep, in de stille, geslotene

(1) Pred. VII: 2, 4.

woning; wij hebben dan gelegenheid om op te merken en na te denken over gewichtige dingen, welke voor ons van het hoogste aanbelang zijn, en die ons welligt nimmer met dien nadruk herinnerd worden. — Ik wil ze u kortelijk te binnen brengen, en bid God dat Hij ze u op het hart drukke, en onvergetelijk make.

Hier wordt u toegeroepen: *alles is ijdelheid!* wat is de mensch, zijne gezondheid, zijne kracht? de sterkste, hoe vast hij staat, is enkel ijdelheid! ziet dat doode ligchaam, wat baat nu rijkdom, eer en vermaak? de gestorvene heeft niets aan alles wat op aarde begeerlijk kan gerekend worden; hij kan niet hooren, niet zien, niet smaken, niet genieten, — het is alles voor hem voorbij. *Zoekt dan toch uw deel niet* in de voorbijgaande dingen dezes levens, die geen nut doen ten dage des doods, en die wij allen eens moeten achterlaten; jaagt ze zoo driftig niet na, geeft er uw hart niet aan, stelt er toch uw vertrouwen niet op; want de wereld en alle hare begeerlijkheid verdwijnt, als eene schaduw voor onze oogen; zij is ons kostelijk hart niet waardig.

Deze gestorvene predikt u: *dit zal ook met u gebeuren:* zoo zult gij ook eens op uw doodbed liggen, en men zal van u zeggen, hij of zij is er geweest. Gij kunt u dit thans wel niet verbeelden, maar de zaak is toch zeker. Daarom *bereidt u*, want

het sterven is zulk eene gewigtige en beslissende zaak; wij treden dan de nimmer eindigende eeuwigheid in, verschijnen voor God, den alwetenden Getuige en regtvaardigen Vergelder onzer daden, en wij maaijen dan naar mate wij hier gezaaid hebben. Hoe ontzettend is het niet, onbekeerd en onbereid te sterven, voor de aarde geleefd, de genade Gods verwaarloosd te hebben, en buiten de vereeniging des harten in geloof en liefde met den Heere Jezus Christus gestorven te zijn! Denk aan de oude spreuk die zoo veel waarheid bevat: geld verloren, veel verloren; eer verloren, meer verloren: maar ziel verloren, alles verloren! *alles?* ja! alles voor de aarde en alles voor de eeuwigheid! Heden dan, daar gij de stem van God nog hoort, bedenkt wat tot uwen vrede dient.

Het sterfhuis zegt u niet alleen: gij zult mede sterven, maar herinnert u tevens, dat de tijd onzeker is; *gij weet niet, wanneer* de koude hand des doods u zal aangrijpen, ter nedervellen, en uit het midden der levenden wegnemen. Er is geen wapen in dezen strijd: ontvlugten, terugkeeren, herstellen wat dan verzuimd is, is dan niet mogelijk, *neemt dan geen uitstel* in hetgene hier op aarde moet afgedaan worden, maar volgt de wijze raad van Salomo (1): *Al wat uwe*

(1) Pred. IX: vs. 10.

hand vind om te doen, doet dat met al uwe magt; want er is geen werk, noch verzin-ning; noch wetenschap, noch wijsheid in het graf, werwaarts gij henen gaat! wat verzuimd is, blijft verzuimd. Het uitstel van noodige beschikkingen te maken, door de gedachte dat men nog wel tijds genoeg zal hebben, heeft menigmaal de angsten des doods bij de stervenden verzwaaard, en de achterblijvenden in groote ongelegenheid gebragt. Mogten wij ons steeds beschouwen als reizigers, die morgen kunnen opontboden worden om te vertrekken, en daarom haasten met hunne zaken af te doen en in orde te brengen; hetgeen heden kan geschieden, niet tot morgen uitstellen, en vooral het groote werk onzer bekeering tot God geen oogeblik verschuiven, maar den Heere zoeken terwijl Hij nog te vinden is, en Hem aanroepen, terwijl Hij nabij is: het zou spoedig te laat, voor u eeuwig te laat zijn kunnen.

In het sterfhuis kan men leeren *wat de zonde deed en doet: hier ziet gij de gevolgen derzelve in de verhaasting van den dood, daar in de verwijtingen van het geweten, ginds in de ongevoeligheid en verharding van het hart.* O! dat naberouw, die angst en vreeze, dat beklag over verwaarloosden tijd, over moedwillig verzuim, over verborgene of bekende misdrijven, of die doodelijke gerustheid, stompheid van ziel, lus-

telooheid, en onvatbaarheid voor de geestelijke en eeuwige dingen, of ook de gehechtheid aan de aarde, en de zondige lusten des vleesches, die de geheele ziel vervult en ontreinigt; dit alles predikt u: *haat toch de zonden*. Voor een' tijd moge hare genieting bekoren en wegslepen, hare gevolgen zijn vreeselijk en bitter, en hare paden houden de hel en den dood vast. Wacht u voor hare strikken, en tracht door de kracht des Geestes, welke God in Zijn woord op het ootmoedig gebed heeft toegezegd, tegen dezelve te strijden, ze in u te dooden, en vrijgemaakt te worden van hare heerschappij en besmetting.

Maar ook in het sterfhuis kan men de *waardij van het Evangelie*, en het hooge aanbelang eener welgegronde kennis en vast geloof aan deszelfs heerlijken inhoud, leeren kennen. Het leven en onverderfelijkheden is aan het licht gebracht door het Evangelie. Christenen behoeven niet te treuren als dezulke, die geene hoop hebben. Ik beklag uit den grond mijns harten den mensch, die, onbekend met dezen kostelijken schat, daar moedeloos staat te schreien, niet wetende waarmede hij zich troosten, waaraan hij zich vasthouden zal; wat zal den bitterlijk bedroefden van geest opbeuren en sterken? wat anders dan die dierbare waarheden en krachtige vertroostinggen, welke ons het Goddelijke woord zoo

overvloedig mededeelt. Ik zou bijna den ganschen Bijbel moeten afschrijven, indien ik u alles wat tot uwe leering en vertroosting in denzelven gevonden wordt, wilde aanwijzen. *Zoekt daarin uw heil en troost*: het is eene goede hope en vertroosting in de genade die ons daar gegeven wordt: wat ontvalt en bezwijkt, het woord onzes Gods blijft in eeuwigheid; God leeft! De Middelaar leeft, het gebed des bedrukten wil Hij hooren. Het woord van God blijft eeuwig waar. Zalig die 't gelooven: troost, hun nooit te ontrooven is dáár, dáár alleen te vinden.

§ 8.

Het nadenken over hetgeen de gestorvene voor ons geweest is, en wij voor hem.

Wie was hij in zijn leven? wat is hij voor ons geweest? en hoe hebben wij omtrent hem verkeerd? Op deze vragen mogen en moeten wij nadenken. Het antwoord op dezelfde zal onderscheiden zijn, naarmate gij veel goeds van hem genoten, veel aan hem te danken hebt, en gij dat met wederliefde beantwoord hebt, hem genoeg en verdriet aangedaan, en in hetgeen gij aan den overledenen verschuldigd waart, te zeggen, te doen en te betoonen, met meer of minder getrouwheid hebt gepoogd u te gedragen. — Hebt gij veel liefde, zorg en trouw van hem ondervonden, vele goede vermaningen en

hulp van hem ontvangen, — herinner u dat met dankzegging aan God, Die u zulk een vriend, leidsman en verzorger op den weg uws levens gaf. — Maar hoe hebt gij dit beantwoord? vraag dit aan uw geweten. Beschuldigt u dit? gevoelt gij smartelijke verwijtingen, vooral dáár over dat gij het niet voor hem belijden, noch voor hem wederom goedmaken kunt? o! erken het met schaamte opregt voor dien God, tegen wien gij gezondigd hebt, en bid Hem om vergeving; en zoek zoo ver dit mogelijk is de nagedachtenis van den gestorvenen meer te vereeren, dan gij bij zijn leven gedaan hebt, door die verkeerdheid, dat wangedrag, hetgeen uwen afgestorvenen tot droefheid was, van nu voortaan te bestrijden en af te leggen, en naar zijnen goeden raad en vermaningen, te voren in den wind geslagen, thans u te gedragen, *want die zijne overtredingen bekent en laat, zal barmhartigheid vinden* (1).

Misschien was de gestorvene, als vader of moeder, als echtgenoot, kind of bloedverwant, niet dat voor u, hetgeen dezelve had behooren te zijn: hij of zij betoonde u niet die liefde en trouw, welke gij gaarne wenschte, of bedroefde u door verkeerdheid en wangedrag. Zulk eene herinnering is smartelijk, maar zij moet u niet verhinderen om tevens na te denken op het goede, dat gij toch ook van en door hem genoten hebt, en

(1) Spreuk. XXVIII: 14.

vooral niet afgescheiden zijn van het onderzoek, of gij ook wel behoorlijk u omtrent hem gedragen hebt, — wat er van uwe zijde verzuimd, niet genoeg gedaan, of wel geheel verkeerd geschied is. Welligt is voor u nog al het een en ander na te denken, dat u tot verootmoediging strekken moet, zoo wel als tot waarschuwing dienen kan voor de toekomst, en omtrent uwe nog in leven zijnde betrekkingen niet dat te verzuimen, wat aan den gestorvenen niet betoond is geworden.

§ 9.

Het nadenken over het ziek- en sterfbed des ontslapenen.

Gij waart getuige en aanschouwer van hetgene in de laatste dagen met uwen afgestorvene heeft plaats gehad. Wat heeft hij gesproken, tot u of van u gezegd of begeerd? Welke blijken van berouw en boetvaardigheid, van geloof en hope, van lijdzaamheid en onderwerping heeft hij betoond? Welke lessen, vermaningen, waarschuwingen gaf hij u? Wat hebt gij hem beloofd? Dit een en ander moet gij u thans herinneren, en als de dierbaarste nalatenschap van uwe ouders, naastbestaanden en vrienden hoog waarden, zorgvuldig en heilig bewaren. Het is goed wanneer gij, om het niet te vergeten, het in geschrift aantee kent om het van tijd tot tijd na te lezen. Het hebbe voor u eene dubbele

waarde, door den persoon welke het sprak, en door het oogenblik, waarop hij het sprak: in de nabijheid des doods. Ik veronderstel dat hij u niets gezegd heeft, dat niet waar of niet goed was; niets u bevolen of van u verzocht heeft, dat onbetamelijk of onuitvoerlijk is. O! wat ik u bidden mag, volg dan den raad en de lessen die u met stervende lippen, met zoo veel liefde en nadruk zijn gegeven. Volbreng dé beloften, die gij op u hebt genomen met gemoedelijke getrouwheid, en toon in dit alles, dat gij de nagedachtenis van den gestorvenen wilt eeren.

§ 10.

Het nadenken over den afgescheiden geest.

Het is natuurlijk, dat wij, die het weten en gelooven dat de ziel onsterfelijk is, en dat *de geest wederkeert tot God die hem gegeven heeft* (1), over den staat, de plaats, en den toestand in welke zich de ziel des gestorvenen thans bevindt, nadenken, en hier van gaarne iets weten wilden. — Veel echter is ons van dien staat der afgescheidenheid niet geopenbaard, en buiten de Goddelijke openbaring, kunnen wij van dezelve niets met zekerheid weten, want wij kennen hem niet bij ervaring, en niemand is uit de geestenwereld ooit terug gekomen, om het ons te zeggen. Hetgeen de Bijbel ons hiervan me-

(1) Pred. XII: 7.

dedeelt, is het volgende: dat de zielen, zoo wel der vromen als der goddeloozen, in een' staat van bewustheid verkeeren, zoo wel ten aanzien van hetgeen op aarde met hen gebeurd, door hen gedaan en achtergelaten is, als omtrent hunnen tegenwoordigen gelukkigen of ongelukkigen toestand; dat leert ons de gelijkenis van den rijken man en Lazarus (1); dat de zielen der Godvruchtigen *allen Gode leven* (2); dat zij *vertroost worden* (3); *met Christus zijn* (4); in het *paradijs zijn* (5); dat de *dooden, die in den Heere sterven, zalig zijn, rusten van hunnen arbeid, en de werken* (die zij in leven gedaan hebben) *hen volgen* (6). Van de zielen der goddeloozen wordt ons gezegd: dat zij *gescheiden of verwijderd van de zaligen*, zich in de helle bevinden, en het voor hen onmogelijk is om immer in de plaats der gelukkigen over te gaan; dat zij *smarte lijden, vergelding ontvangen* voor de onbarmhartigheid en kwade werken hier op aarde bedreven; hunne onbekeerlijkheid en ongeloof vruchteloos beklagen, en *niets hebben of bekomen, hetgeen hunne smarten verzachten kan*. Dit alles leert ons Jezus in de gelijkenis van den rijken man.

Verder kunnen wij er weinig van zeggen, en moeten ons ook niet al te diep met on-

(1) Luc. XVI: vs. 19--31

(3) Luc. XVI: vs. 25.

(5) Luc. XXIII: vs. 43.

(2) Luc. XX: vs. 38.

(4) Phil. I: 23.

(6) Openb. XIV: vs. 13.

ze gedachten hierin begeven: wat wij niet kunnen weten, hebben wij ook niet noodig te weten. *De verborgene dingen zijn voor den Heere, maar de geopenbaarde zijn voor ons* (1). Wij moeten niet wijs willen zijn boven hetgene geschreven is, maar liever ons verblijden, te weten dat zij die in Christus gelooven niet sterven tot in eeuwigheid, van alle smarten verlost, zalig zijn, aan ons blijven denken; en wanneer wij hun geloof en godzaligheid navolgen, wij eens wederom met hen zullen vereenigd worden.

§ II.

De Begrafenis.

Aandoenlijk is de dag en het uur, op welke wij onzen dierbare afgestorvenen ter aarde moeten bestellen — het is de laatste liefdepligt, welke wij hun kunnen bewijzen. Daar zien wij het stof wederom tot de aarde terug keeren, waaruit het genomen is. Het is een voorregt wanneer wij onze betrekkingen met eere in het graf zien dalen; nog grooter wanneer wij door het geloof in het Evangelie het graf mogen beschouwen als eenen akker Gods, waarin het tarwegraan gezaaid wordt, en eerst sterven moet, om naderhand in den dag der opstanding heerlijk te verrijzen, en rijp te worden voor

(1) Deut. XXIX vs 29.

de inzameling; het is de rustplaats voor de vermoeiden, de eindpaal des lijdens en des strijdens, de bewaarplaats voor den tijd des oogstes, het eeuwig huis werwaarts gij ook henen gaat, en dat u ook verwacht. Hier houdt alle onderscheid van rang en stand op; de knecht ligt hier naast zijnen heer, de grijsaard naast het kind, de regtvaardige naast den onregtvaardigen; hier is alles gelijk, even als het kind van den bedelaar bij de intrede in de wereld, niet onderscheiden is van den zoon des Konings; zoo is het ook bij den uitgang: zij gaan allen naar het graf; naakt komt men in de wereld, en naakt gaat men dezelve uit; maar het graf zal verslonden worden tot overwinning, want *de ure komt, dat alle die in de graven zijn, de stem des Zoons Gods zullen hooren, en zullen uitgaan, die het goede gedaan hebben tot de opstanding des levens, en die het kwade gedaan hebben tot de opstanding der verdoemenis* (1).

Bij de begrafenis-plegtigheid zijn doorgaans van de naaste bloedverwanten, vrienden of geburen tegenwoordig. Men verzamelt zich aan het sterfhuis, en nadat men het lijk ten grave vergezeld heeft, keert men terug en blijft korter of langer tijd bij elkanderen. Nu, zou men denken, zal het

(1) Joh. V: 28, 29.

gesprek over geene andere dingen gaan, dan die betrekking hebben tot den nu in het graf gelegden: of zoo hiervan reeds gesproken is, tot hetgene den levenden door dezen dood herinnerd wordt, en zij thans te bedenken hebben. Doch door de langdurigheid des tijds die men bijeen blijft, door het opzien dat men voor dezen of genen heeft, door de mindere gemeenzaamheid met sommigen die genoodigd waren, en vooral door ongeschiktheid om iets nuttigs te zeggen, en een goed gesprek gaande te houden, wordt er *of* eene sombere stilzwijgendheid in acht genomen, die verveling aanbrengt, *of* fluistert men met elkanderen, *of* neemt het gesprek eene rigting over allerlei dagelijks voorvallende zaken, zoo het al niet overslaat tot kwade zamensprekingen, die alle gevoel en indruk van het gebeurde verdooven, en meer in het huis der maaltijden, dan in het klaaghuis voegen.

Dit boekje is mede geschreven, om wanneer men zoo niets heeft om te spreken, en toch iets voor die gelegenheid gepast gaarne zou willen hooren en doen hooren, op den dag der begrafenis als eene handleiding te strekken, uit hetwelk men datgene kiest, hetgeen men in die omstandigheden voor de aanwezenden meest geschikt vindt. Men zoeke dat te voren op, men brenge het met zich in het sterfhuis, zoo het aldaar niet

voorhanden zijn mogt; men leze eenige kleine gedeelten van hetzelfde, dit geeft welligt aanleiding tot gesprek. Men vatte het wederom op wanneer er behoorlijke stilte is, om met aandacht te luisteren, of wanneer de gesprekken eene verkeerde rigting beginnen te nemen. Zóó zoude de indruk van dat gewigtig oogenblik bewaard en versterkt kunnen worden, en bij deze en gene der aanwezigen iets goeds gesticht worden.

Het is op sommige plaatsen de gewoonte, terwijl het lijk naar het graf gebragt wordt, uit den Bijbel iets voor te lezen. De keuze daarvan is niet altijd even gepast. Men leest soms ook te veel achter een, daardoor wordt de aandacht te zeer vermoeid; en het nut, hetwelk men door een kort woord dat ligter te onthouden is, kon hebben, gaat verloren.

Ter handleiding van hetgene men uit den Bijbel zou kunnen gebruiken op den dag der begrafenis, strekke het volgende: Psalm XXXIX: 3—8. Psalm XC, CIII. Matth. XXV. 1 Cor. XV. Philipp. I: 20—23. 1 Thess. IV: 13—18. Hebr. XII: 1—11. Openb. XX: 11—15. Openb. XXI: 1—7.

Uit de Evangelische Gezangen zijn bij die gelegenheid gepast, die op den dood, de opstanding, en het toekomend leven, Gezang CLXXXI—CXCII, bij welke men echter niet vergete, dat alle deze gezangen veronderstellen, dat de gestorvene zalig is ontslapen, en

zij die dezelve zingen, ware Christenen zijn, die door het geloof in den Heer Jezus Christus, eene goede hope en vertroosting in de genade hebben, en den weg naar den hemel liefhebben en bewandelen. Zij zijn dus bijzonder geschikt, om die hope te versterken, en wanneer men voor zichzelf, dezelve nog mist, begeerlijk te maken, en uit te lokken om dienzelfden weg des geloofs en der Godzaligheid te kiezen en in te slaan, op welke men die blijde en zalige hope smaken kan.

Er zijn ook nog vele andere kleinere of grootere gedeelten van gezangen, die kunnen gelezen of gezongen worden naar de bijzondere omstandigheden, bij voorbeeld:

Als men bitter bedroefd is over het geleden verlies, en de toekomst donker inziet, Psalm CXLV: 6. Ps. CXLVI: 3, 4. Gez. XVII: 2, 5, 6. Gez. XIX: 1—3, 6—9. Gez. XX, XXIV, XXVII, XXVIII, en CLX: 2, 4, 5, 6.

Als er in het verlies zelve, of in de wijze waarop de gestorvene is weggenomen, veel raadselachtigs, en de slag voor de achterblijvenden bijzonder treffend is, Psalm CXXXI. Gezang XXI, en LXVIII.

Over het gewigt van ons aardsche leven in verband met de eeuwigheid, Psalm CXLIV: 2. Gezang XXXI: 1—5. Gez. CLXI.

Bede, voor ieder noodig, Gezang LXXXII: 11—15.

Troost bij het ontvallen van het zienlijke, en des menschen sterfelijkheid, Gez. VI: 5—8.

Gedachten bij het graf, Gezang CLXVI: 4.

Wilt gij eenige korte en gewigtige Bijbelsche gezegden u herinneren:

Wat voordeel heeft de mensch van al zijn arbeid, dien hij werkt onder de zon? Pred. I: 3.

Daar is een tijd om te sterven. Pred. III: 2.

Ik weet den dag mijns doods niet. Gen. XXVII: 2.

Wij zijn vreemdelingen en bijwoners voor Uw aangezicht, gelijk alle onze vaders. Onze dagen op aarde zijn als eene schaduw, en daar is geen verwachting. 1 Chren. XXIX: 15.

De mensch, van eene vrouw geboren, is kort van dagen en zat van onrust. Hij komt voort als eene bloem, en wordt afgesneden; ook vlugt hij als eene schaduw en bestaat niet. Job XIV: 1, 2.

Men zet ze als schapen in het graf, de dood zal ze afweiden, en de opregten zullen over hen heerschen in dien morgenstond. Psalm XLIX: 15.

De wereld gaat voorbij en al hare begeerlijkheid; maar die den wil van God doet, blijft in eeuwigheid. 1 Joh. II: 17.

De Regter staat voor de deur. Jac. V: 9.

Is iemand onder u in lijden, dat hij bidde. Jac. V: 13.

Zijn doen is majesteit en heerlijkheid. Psalm CXI: 3.

Ik zal u onderwijzen en u leeren van den weg dien gij gaan zult. Ik zal raad geven, Mijn oog zal op u zijn. Psalm XXXII: 8.

Vertrouw op Hem t' aller tijd, o gij Volk! Stort ulieder hart uit voor Zijn aangezigt. God is ons eene Toevlugt. Psalm LXII: 9.

De Heer is nabij allen, die Hem aanroepen. Psalm CXLV: 18.

Ik zal u niet begeven noch verlaten. Hebr. XIII: 5.

Wentel uwen weg op den Heer, en vertrouw op Hem; Hij zal het maken. Ps. XXXVII: 5.

Let op den vrome, en ziet naar den opregte: want het einde van dien man zal vrede zijn. Psalm XXXVII: 37.

Aan velen die medegaan om het lijk te begraven, zou het wel noodig zijn te herinneren, hetgene vader LUYKEN schrijft:

Zij gaan, om achter 't lijk te treden,
 En hebben velerhande reden,
 Behalve van den dood en 't graf;
 Zoo trekt het wereldsche beminnen,
 Gedurig de verstrooide zinnen,
 Van 't voorgestelde doelwit af.
 Al ziet men 't duidelijk voor zijne oogen,
 Nog doet de spiegel geen vermogen,
 Op 't doove, blinde en stomme hert,
 Waardoor 't behoorde te overwegen,
 Hoe 't met de ziel mogt zijn gelegen,
 Als 't ligchaam zoo begraven werd.
 Hij denkt wel bij de doode lijven
 Niet mede in dien kuil te blijven,

Daar hij 't gedragen lijk geleidt;
Maar haast wel wederom te keeren,
Om voorts te leven naar begeeren,
In ijdele onachtzaamheid:
Maar denkt niet (door de wijze rede)
Hoe dat hij echter elke trede
Vast nadert tot zijn eigen graf,
Op 't spoor dat niemand weet te mijden,
Op and're wegen van terzijden,
Schoon iemand al de wereld gaf.
o Mensch! hoe kan het mogelijk wezen,
Dat uw verstand niet wordt genezen,
Door alles wat gij hoort en ziet,
Om van de dwaasheid af te wijken,
En uit uw zielenoog te kijken,
Van wegens 't eeuwige verdriet!

BIJZONDERE HERINNERINGEN,

DIE NIET VOOR ALLE, MAAR SLECHTS VOOR
SOMMIGE, STERFHUIZEN GESCHIKT ZIJN.

Hetgeen tot dus ver geschreven is, was voor allen geschikt; maar het onderscheid is groot, zoo wel aan de zijde dergenen die door den dood van ons worden weggenomen, als aan de zijde van hen die ze beweenen en achterblijven; het boekje zou veel te groot en te kostbaar worden, indien ik op alle de veelvuldige onderscheidene gevallen en omstandigheden wilde acht geven; het zou ook niet doenlijk zijn, alle mogelijke en dadelijke voorvallen zich te vertegenwoordigen, maar ik zal eenige der merkwaardigste mij voorstellen, en dezelve onder opschriften en soorten brengen, waar door gij gemakkelijk iets, dat op uw verlies toepasselijk is, zult kunnen vinden.

§ 1.

De dood van een jong Kind.

Daar ligt nu dat lieve aanvallige kind!
mijne vreugd en mijne hoop, mijn schat en

mijne lust! als een bloeiend rozenknopje ontijdig afgeplukt, en voor altijd aan mij ontrukkt! zoo klaagt de diep bedroefde Moeder, bij het lijk van haren engel. Zij is ontroostbaar; wie is in staat haar optebeuren, en in het gewonde hart, verzachtende olie te storten? Treurenden! zijt gij vatbaar om te hooren, sluit dan uw oor toch niet voor datgene hetwelk uw verlies wel niet vergoeden, maar toch meer dragelijk maken kan. Heeft Hij, die u dit kind gaf, geen regt om dat geschenk terug te nemen? was het niet Zijn eigendom, Zijn schepsel? zoudt gij met den Almagtigen durven twisten? — of zou Hij geene redenen hebben, waarom Hij dit lieve kind zoo vroeg van de aarde wegnam, of u zonder oorzaak bedroeven? weet Hij, die het moederhart geschapen heeft, niet wat gij lijdt, en wat gij mist? moeten er dan geene gewigtige redenen zijn, waarom Hij juist *dit* kind, *uw* kind, en dat *nu*, heeft tot zich genomen? al weet *gij* ze niet, zij zijn er toch bij *Hem*, den alleen Wijzen en den Algoeden God! kunt gij uws kinds opvoeding niet voortzetten en voltoojen, gij behoeft daarom voor de gelukkige opkweeking niet bezorgd te zijn; het is op eene betere school, en in betere handen gekomen, dan het bij u of ergens op aarde ooit kon komen. Uw taak en werk met dat kind is nu afgedaan: de groote Kindervriend wilde hetzelfde opkwee-

ken, en handelde gelijk de tuinman, die zulke bloemen en planten, van welke hij bijzonder werk maakt, zorgvuldig gadeslaat, en in den besten grond overplant. Uwe vreugde is verdwenen; het bevallig kind, van het welk gij zoo veel hooptet, zal u op aarde geene blijdschap meer geven; maar gij zult er ook geene droefheid van beleven, het kan nu uwe hoep op deszelfs wezenlijk geluk niet teleurstellen; het is in Christus aangenomen, onttrokken aan het bederf der wereld, geborgen voor de eeuwigheid, zalig bij God. Dit mogen wij verwachten van de wijsheid en de genade Gods, van de algenoegzaamheid van Jezus verdiensten, van de vrijwillige beloften die God aan de kinderen, ook aan uw kind in Zijn Woord verspreekt, en in den doop bevestigd, en welke zij niet moedwillig versmaad hebben. Gij beschouwt en beoordeelt dat verlies thans naar het gevoel der smart die het u veroorzaakt; gij denkt thans alleen aan hetgeen *gij mist*, en niet aan hetgeen *het kind gewonnen* heeft — en wie weet, welke winst gij voor uwe ziel en voor de eeuwigheid daaruit vervolgens nog trekken kunt, wanneer het u nader tot God mag brengen, en in den Schepper doen zoeken, wat gij in het schepsel verloren hebt, en gij het hart, dat misschien al te zeer aan het laatste verbonden was, Hem schenkt Die het toch boven al wat op aarde dierbaar is,

moet vervullen en bezitten, en ook alleen
voldoen kan.

Geloovige ouders moeten
Zoo treurig niet begroeten
Het sterven van hun kroost;
't Is waar, van 's Vaders zegen
Een pandje hier verkregen,
Verstrekt een kind tot troost.

Maar dacht gij: 't is het mijne,
Gij faaldet: 't was het Zijne,
Het was aan Hem gewijd,
Hij heeft het, pas geboren
Het zaligst lot beschoren,
En kroonde 't voor den strijd.

Dit kindje sloot zijne oogen,
En ligt in 't stof gebogen,
Schoon 't pas op aarde trad;
't Was wars van haar gewemel,
't Verlangde naar den Hemel,
Wijl 't daar zijn Vader had.

Mijn kindje steeg naar boven,
Om eeuwig Hem te loven.
Om eeuwig — o! ik buk!
Moest ik een schepsel telen,
Om 't eeuwig te zien deelen
In eindeloos geluk?

o God! wat eer geschiedt me?
Geen moeite of angst verdriet me
In dezen rampwoestijn,
Mijn kind mag in 't verblijden,
Maar ik moet in het strijden —
Eene eer van Christus zijn.

Geloovigen! wij vinden,
 Waar we immer komen, vrienden
 Van 't Hemelsche geslacht.
 Geen doodsvallei zal 't hindren:
 Wij worden van de kindren
 In 's Vaders huis gewacht.

Van Alphen en van de Kasteele,
Stichtelijke Mengelpoëzij.

§ 2.

De dood van een volwassen Zoon of Dochter.

Met het innigste medelijden moet men aangedaan zijn, wanneer een Vader of Moeder eenen veelbelovende Zoon, of eene beminlijke Dochter, in den bloei des levens, op het oogenblik, wanneer zij weldra alle hunne wenschen en de vergelding van alle hunne zorgen meenden vervuld te zien, door den dood moeten verliezen. — Die jongeling was misschien de steun en hoop uws levens, die jonge dochter de wellust des vaders, de hulp en gezellin der moeder — gij had de schoonste verwachtingen, en nu is alle uwe hoop vernietigd, en de vreugde schijnt nu voor altijd uit uw leven verbannen. Gij zegt gelijk Jacob: *ik zal rouwe dragen over mijnen zoon tot dat ik sterf* (1). Zwaar is uw verlies, en allerzwaarst wanneer het is het eenige of het beste kind dat gij hadt. Het was het grootste offer dat

(1) Gen. XXXVII vs. 35.

van Abraham gevraagd werd, toen de Heer zijnen *eenigen, dien hij lief had, Izaäk*. (1) van hem opeischte. Het was een zoon van welken Abraham nog grootere verwachtingen mogt koesteren, in wien alle de beloften Gods waren vastgemaakt; en toch vorderde God dat Abraham hem zou afstaan. Was het omdat de Heer Abraham niet lief had? Neen! deze was Zijnen bijzonderen vriend en lieveling; het was om zijn geloof, liefde en gehoorzaamheid te beproeven. Job verloor al zijne kinderen op eenmaal; en toch zeide hij: *de Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de naam des Heeren zij verheerlijkt* (2). Gij kunt nu eerst gevoelen, meer dan iemand, hoe moeilijk het was dat Job alzoo sprak, en Abraham alzoo kon overgeven; maar gij ziet toch ook in hun voorbeeld, dat het *mogelijk* is, en dat dit het groote en heerlijke oogmerk Gods is, met zulke zware beproevingen. Het kind van Jerobeam werd vroeg weggenomen, omdat in hetzelfde wat goeds was voor den Heer, en de voortreffelijke Jonathan werd in den bloei zijns levens afgesneden, omdat de Heer voor hem eene hoogere eer en geluk in den Hemel had weggelegd, dan hij immer op aarde als Koningszoon had kunnen verkrijgen. Gij kunt door overmatige droef-

(1) Gen. XXII vs. 1.

(2) Job I vs. 21.

heid, de wijsheid en goedheid Gods in uw verlies thans niet beseffen, maar mogt gij het gelooven, schoon gij het niet zien noch beredeneren kunt, omdat Hij die het gedaan heeft, *God* is, en zich zelve niet kan verloochenen. — Is er voor u veel noodig om dit te dragen, en niet te bezwijken; Hij die u dezen slag deed ondervinden, weet wat gij behoeft, en is nabij om u te ondersteunen. Kan Hij, die Zijn eigen eeniggeboren Zoon niet gespaard heeft, maar voor onze behoudenis in den dood des kruises heeft overgegeven, iets te veel van ons vragen? Past het ons niet den Heere te zwijgen? Plaagt of bedroeft Hij ooit een menschenkind van harte? En is de taal van den Apostel Jacobus ook niet tot u gerigt: (1) *wij houden ze gelukkig die verdragen. Gij hebt de verdraagzaamheid Jobs gehoord, en gij hebt het einde des Heeren gezien, en wat is dat einde? Dat de Heer zeer barmhartig is en een Ontfermer.*

§ 3.

Het plotselijke en onverwachte sterfgeval.

Onverwacht, als in een enkel oogenblik, overvalt iemand eene beroerte, een toeval, een ongeluk te midden van zijn werk, bij den weg of in huis, hetgeen hij, noch ie-

(1) Jac. V vs. 11.

mand voorzien had, of voorzien kon, en hij is als in een ondeelbaar oogenblik dood. Zulke sterfgevallen treffen door het ongedachte en plotselijke, ieder die ze hoort of ziet, meer dan zulke, welke wij te gemoet zagen. Maar zij schokken de naaste betrekkingen bijzonder, vooral omdat men daardoor van de gelegenheid beroofd werd, om nog iets van hem te hooren, met hem te spreken, of hem eenige bewijzen van trouw en liefde te betoonen. Wij vragen en peinzzen dan, waarom God alzo gedaan heeft? Wij wenschen dat het anders geweest ware. Dan ook hier had de Heer wijze redenen, waarom hij dus gehandeld heeft. De gestorvene is bewaard voor een langdurig lijden; wij zijn niet verzekerd, indien hij een ziekbed had mogen hebben, dat onze wenschen zouden vervuld geworden zijn. Er moeten soms zulke plotselijke sterfgevallen gebeuren, om de levenden diep in te prenten, hunne oogenblikkelijke afhankelijkheid, dat zij op geene minuut des levens rekenen kunnen; dat noch jeugd noch gezondheid, noch kracht ons beveiligen, maar de sterkste, hoe vast hij staat, enkel ijdelheid is. Het roept ons toe: waakt! want gij weet den dag en de ure niet, in welke de Heer komen zal. Heden daar gij de stem van God hoort, verhardt uw hart niet!

En als gij of anderen dit hieruit mogten

leeren, dan is juist dit onverwacht sterven voor u of hen, in de gevolgen weldadig, en zal God daarvoor hier en namaals gedankt en verheerlijkt worden.

§ 4.

Het bewusteloze afsterven.

Ook dit gebeurt meermalen; de ziekte, het toeval heeft den mensch zoodanig getroffen, dat hij daar zonder eenige redelijke zelfbewustheid, en buiten het gebruik zijner edele zielsvermogens ter neder ligt, en sterft; dat is aandoenlijk en smartelijk voor de betrekkingen, welke hij nauwelijks kent, die niet tot hem kunnen spreken over zijne eeuwige belangen, en dus ook niets vernemen kunnen, hoe het met zijnen inwendigen zielstoestand, en zijne uitzigten in de eeuwigheid gelegen is. Ook hier kunnen wij zelden de reden vinden, waarom de Heer het alzoo beschikte. Misschien heeft de overledene in zijn leven, genoeg blijken gegeven van het geloof en de hope, die in hem was; misschien was hij de vreeze des doods niet geheel te boven, en zou hij niet bestand geweest zijn om met bewustheid een langdurig lijden te verdragen; misschien werd hij hierdoor bevaard voor folteringen en strijd, die hem het sterven zouden bezwaard hebben. Misschien — maar wij zouden veel kunnen gissen, en evenwel de ware oorzaak nog niet

getroffen hebben; wij moeten dit dus overgeven en in de uitvoering van Gods hoogen raad berusten. Hij is de Heer die doen kan wat Hem behaagt; wij zijn nietigstof, schepselen van gisteren, die niets weten. Eene gewigtige les wordt u door dit bewustelooze afsterven nadrukkelijk herinnert: rekent niet op een ziekbed, en stelt uwe bekeering toch niet uit tot dat tijdstip; want ook u zou dit kunnen overkomen.

§ 5.

Het ontzettend afsterven.

Er gebeuren nu en dan ontzettende sterfgevallen, welke niet alleen de naastbestaanden bedroeven, maar door de wijze waarop zij voorvallen, door de omstandigheden, die ze vergezelden of door den toestand der ziel op dat oogenblik, ieder die het hoort met schrik en ontzetting vervullen. Zoodanig was de dood van Nadab 'en Abihu, de twee zonen van Aäron, welke door het vuur des Heeren, misschien wel in dronkenschap, hun op een oogenblik overkwam (1). Zoo stierven ook de beide zonen van Eli in het ongenoegen Gods. Onder de ontzettende sterfgevallen mogen wij mede tellen den dood van Saul en van Judas, die uit wanhoop zich zelven ombragten — van Absalom, die onverzoend met zijnen vader te midden zijner zonden, door Joab gedood werd —

(1) Lev. X.

van Herodes, die bij zijn leven reeds door de wormen verteerd werd — van eenen Agag, die weelderig en ligtzinnig den dood te gemoet ging — van den eenen moordenaar, die gelijktijdig met Jezus gekruisigd, in de diepste verharding des gemoeds, lasterende en spottende stierf. Soortgelijke vreeselijke sterfgevallen hebben nog wel eens plaats, welke maar al te zeer reden van vrees geven, dat de zoodanigen onbereid, te midden van hunne zonden, de eeuwigheid zijn ingetreden. Zij zijn voor de levenden, wat de overblijfselen van een verbrijzeld schip voor de zeevarenden zijn, ter waarschuwing om klip en bank te vermijden. Het zijn aandoenlijke voorbeelden, waartoe de zonde den mensch brengen kan, en dat hare bezolding de dood is; het zijn de spiegels in welke wij zien kunnen, hoe ongelukkig de mensch is, die bij de ontwaking van het geweten geen' toevlugt in God heeft, of aan het oordeel der verblindende en verharding wordt overgegeven. — In zoodanig geval kan men dien troost niet smaken, welke het verlies en gemis wel niet verandert, maar toch de smart over hetzelfde leenigt, wanneer men eene goede hope op de zalige verwisseling van den gestorvenen mag voeden. Men wordt dan geroepen om met Aäron, Gode te zwijgen. Hij verloor op een oogenblik beide zijne zonen, en dat door een bijzonder oordeel Gods. Hij

was vader en gevoelde dus diep — hij was een godvruchtig vader, en moest ook wel bij het nadenken over hun eeuwig lot, gelijk David bij den dood van Absalom, zeggen: och! dat ik voor u gestorven ware! maar het staat er met zoo veel nadruk tot zijne eer: *Aäron zweeg stil*. Hij kon niet spreken, door verbaasdheid getroffen, en door droefheid overstelpt. Hij *durfde* niet spreken, uit eerbied voor God, Die niet antwoord van Zijne daden. Hij *wilde* niet spreken, omdat hij God in den weg Zijner gerigten billijkte, en gerechtigheid toekende. Zulk een bestaan is hoogstbetamelijk, en dat verheerlijkt God even zoo, ja meer, dan de Engelen in den Hemel met hunne lofzangen doen kunnen. — Het is wel niet gemakkelijk, maar toch niet onmogelijk, tot zulk eene diepte van onderwerping te geraken, waardoor men geheel onder God bukt, en in Zijnen wil berust; het is eene zware beproeving, maar wanneer het geloof, de lijdzaamheid en zelfverloochening daarin mogen gelouterd en geoefend worden, zal het tot lof, eer en heerlijkheid zijn, beide hier en in den dag der openbaring van Christus. — Hij die u hier toeroept, is magtig en getrouw om het u te leeren; bid om ondersteuning, versterkt u in het geloof aan de heiligheid en onberispelijkheid van alle Gods wegen; denkt dat de eerste bede welke Jezus Zijnen discipelen in den mond legde, als de voornaamste voor Hemel en aar-

de moet beschouwd worden: *Uw naam worde geheiligd.* Er is in deze donkerheid misschien nog wel hier en daar eene straal van licht te bespeuren, welke gij moogt opmerken, en die u ten bewijze kunnen strekken, dat de Heere nog voor grooter smart u bewaarde, en dat de omstandigheden nog verzwarendere hadden kunnen zijn. Boven al vergeet niet dat wij hier op aarde de wegen en daden des Heeren gebrekkig en stukswijze beschouwen, in de toekomstige wereld zullen zij meer in verband en zamenhang gekend worden, en dan zal van alle ook de donkerste, moeten getuigd worden: *alle Zijne wegen zijn regt; God is waarheid! Zijn doen is majesteit en heerlijkheid!* Die hier in dit geloove, ook zonder het te zien, wandelt, zal eenmaal tot het aanschouwen worden verwaardigd. Zwijgt dan den Heere, en verbeidt hem, en eens zullen ook deze tranen worden afgewasschen.

§ 6.

*De onzekerheid omtrent het lot van den
ontslapenen.*

Menschen, die hunnen Bijbel gelooven, en weten, dat er om zalig te worden, wat meer noodig is, dan een burgerlijk goed gedrag, en dat zonder een opregt geloof in den Heere Jezus Christus, en de daarmede

gepaard gaande vernieuwing van hart en leven door den Heiligen Geest, niemand ten leven zal ingaan, zullen niet op die ijdele gronden, waarmede men buiten den Bijbel, en soms geheel tegen de leer van Gods woord, meermalen zich zelve en anderen troost, de goede verwisseling der gestorvenen vaststellen. Zij wenschen zoo gaarne gegronde hope in dezen te kunnen hebben, maar zij vinden geene genoegzame bewijzen, noch in het leven, noch gedurende de krankheid van den afgestorvenen, welke hun geruststellen. Zij vreezen, zij twijfelen, zij kwellen zich deswegens, en naar mate zij den ontslapenen meer lief hadden, en voor zich zelve het gewigt der eeuwige dingen meer beseffen, in die zelve mate valt deze onzekerheid hun pijnlijker. Is iemand uwer, die dit boekje leest, in dat geval, denk dan aan Salomo's gezegde: *Het is Gods eer eene zaak te verbergen* (1). Waar God een gordijn schuift, mogen wij het niet ophigten. Hij alleen weet wat in den mensch is; er kan meermalen iets goeds in het hart gewerkt zijn, dat wij niet weten, zich voor ons oog niet openbaarde, en dat in den dag der openbaring van alle dingen, als eene goede vrucht voor de inzameling zal bevonden worden. Wij moeten het oordeel aan den Heer overlaten, en mogen het ge-

(1) Spreuk. XXV: vs. 2.

rust Hem toevertrouwen, Die geen plant door Hem geplant, al hadden wij haar hier daar voor niet aangezien, en al was zij op aarde slechts in de kiem gebleven, zal voorbij zien. — Even zeer gelijk wij ons wachten moeten, voor het ligtvaardig zalig spreken, waardoor men de levenden meermalen benadeelt, en versterkt in de zorgeloosheid, even zoo, en niet minder, moeten wij ons hoeden, voor het oordeelen en uitspraak doen over het lot van de zoodanigen, van welke wij niet die bewijzen aanschouwden, welke wij verlangden. Wie zijn wij, dat wij ons op den regterstoel zouden plaatsen! dat komt alleen Hem toe, die de Geesten weegt, en aan Wiens barmhartigheid ten eeuwigen leven, wij het mogen aanbetrouwen, die de verborgene begeerte des harten, om het kleinste mostaardzaadje dat wij niet zien konden, niet vergeet noch veracht, maar ook ten dezen aanzien overvloedig doen zal, boven 'al wat wij bidden of denken. — Juist dat niet volkomen zeker zijn van den zaligen uitgang onzer geliefden, is eene opwekking voor ons, om zulke leesbare brieven van Christus te worden, die voor ons zelve en voor anderen de bewijzen opleveren, dat zij niet geschreven zijn door inkt of pen, maar door den Heiligen Geest, en ons te benaarstigen, om onze roeping en verkiezing vast te maken; want dan zal ons rijkelijk toegevoegd worden, de ingang

in het eeuwig koninkrijk van onzen Heer
Jesus Christus (1).

§ 7.

*De voor zijnen dood zwaar beproefde
afgestorvene.*

Vele en zwaar zijn soms de smarten en
benaauwdheden welke den dood voorafgaan.
Zij klimmen wel eens hoog, en duren lang.
De lijder heeft bijna geen' rust, wordt
naar ziel en ligchaam afgefolterd; het is
als 't ware stervende te sterven, zoo dat
de vriendschap en liefde haast zou wenschen:
och! dat God een einde maakte aan zulk
een langdurig en zwaar lijden! Ten laatste
komt de dood, en verbreekt de aardsche
woning. — Waartoe die zware strijd? voor
hem die het ondervond, en voor u die het
aanschouwde vond de Hemelsche wijsheid
dit noodig; want wij mogen ons volkomen
verzekerd houden, dat de Algoede geen
oogenblik pijn en smart ons doet overko-
men, die niet volstrekt noodig zijn zou. —
Er is bij sommige menschen de verkeerde
gedachte, als of het lijden en de smart,
welke voor den dood geleden wordt, tot
afkorting en vermindering van het lijden
na den dood zou strekken, zoo iets leert
ons de Bijbel nergens; het is geheel onge-
grond, want het overkomt zoo wel den

(1) 2 Petri II vs. 10, 11

regtvaardigen als den onregtvaardigen, en soms aan den uitstekendsten Godzaligen. Neen, het was ter beproeving en oefening van hun geloof, onderwerping en lijdzaamheid, of ter hunner loutering en meerdere toebereiding, of om hen door dat langdurig en smartelijk lijden meer tot het gebed en tot God uittedrijven, dan welligt anders zou gebeurd zijn; het is de laatste arbeid der Goddelijke langmoedigheid en ontferming, aan den nog onbekeerden, om hem onder deze krachtige hand Gods tot vernedering te brengen; het is de laatste beproeving voor den opregten, om hem, zoo hij mogt verachtend en ingeslapen zijn, te ontnuchteren en te louteren; of zoó hij in zijn leven, van rampen en beproevingen doorgaans verschoond gebleven was, in de gelegenheid te stellen, om de opregtheid van zijn geloof te openbaren, en in het lijden God te verheerlijken, en in alle gevallen voor anderen een opwekkend en aanmoedigend voorbeeld te zijn, wat het geloof vermag, dat de genade Gods genoeg is, en Zijne kracht in zwakheid volbragt wordt. Hebt gij dat gezien in uwen afgestorvenen, hebt gij zijne lijdzaamheid, zijn vertrouwen te midden van de grootste smarten aanschouwd? dan kunt gij het niet langer ontkennen, dat de Godzaligheid een groot gewin is, dat de Christen een troost en sterkte heeft, die proef houdt en niet beschaamt, dat het

goed en zalig is, God tot zijne Toevlugt en Jezus Christus tot zijnen Heer en Heiland te hebben; gij hebt dan de uitkomst hunner wandeling gezien: o volgt dan hun geloove na! dient den Heere met dezelfde opregtheid en volkomenheid gelijk de gestorvene deed. Die God zij uw God, en Hij zal u geleiden tot den dood, ja moed en kracht geven tegen en onder de smarten en angsten des doods.

§ 8.

De zacht en zalig ontslapene.

Dubbel voorregt! zacht en daarbij zalig te sterven; wie dit van zijnen afgestorvenen mag aanschouwen en kan getuigen, heeft groote stof om den Heere te danken; eenmaal toch moeten wij elkander missen en dit land der vreemdelingschap verlaten; dit valt altijd smartelijk, en voor de betrekking der liefde komt het oogenblik der scheiding altijd nog te vroeg. Maar wanneer wij onze vrienden en bloedverwanten verschoond zien van langdurig en zwaar lijden, wanneer zij stil en zacht ontbonden worden van het ligchaam der zonde en des doods, zij sprekende en zegenende henen gaan, en even gelijk zij in hun leven waren, zoo ook in hun sterven, in geloove en hope aan God en het Woord Zijner genade vasthouden, dankbaar aan God en menschen, met gemoedigheid de vallei

des doods aan de hand van den oversten Leidsman intreden — dan hebben zij en wij een voorregt, dat niet genoeg kan gewaardeerd worden, en moeten beide uitroepen: de Heer heeft alles wèl gemaakt! Het is een hooge troost onze afgestorvenen zoo te mogen naöogen, dat zij bij den Heere zijn, de zaligheid der ziel verkregen hebben, nu alle moeite, zorg, zonde en strijd te boven zijn, en betere vrienden wedervonden, dan zij in ons verloren hebben. Maar het is slechts een halve troost, wanneer wij geen goede grond hebben, om eens met hen vereenigd te worden, en mede te komen daar waar zij zich bevinden; en hoe kan iemand dit verwachten, die nog wandelt op den weg die ten verderve leidt, en buiten de gemeenschap met den Heere Jezus Christus, zonder Wien niemand bij God komt, onbezorgd voortleeft, of met een verdeeld hart, God en de wereld beide dienen wil. Zulk een' kan zich niet troosten met het wederzien en wederontmoeten van zijne zalig afgestorvene ouders, echtgenoot, broeder of vriend; en alzoo blijvende komt hij niet bij hen. Hij mag ze nog eens aanschouwen in den dag des oordeels, maar het is dan ook om eeuwig van hen gescheiden te blijven. Aandoenlijke, ontzettende gedachte! Wie kan ze verdragen? maar wat zou dan de zaak zelve zijn? en die moet en zal toch gebeuren, wanneer gij u niet veranderd.

Het getuigenis des Heeren is gewis: waar *Ik ben zal ook Mijn dienaar zijn. De schapen die Zijne stem gehoord hebben, worden van de bokken, die ze weêrstreefden, gescheiden. De goddeloozen gaan naar de eeuwige pijn, maar de regtvaardigen naar het eeuwige leven.* Naar deze en zoo vele andere uitspraken van het Evangelie zal de Heere Christus oordeelen. Of het onkruid al naast het goede zaad stond op den akker; of de vrouw God diende, en de man het weigerde; de ouders den weg naar den Hemel bewandelden, en de kinderen eene andere betraden: de betrekking des bloeds kan dan niet baten; ieder staat op zich zelven en wordt geoordeeld naar hetgeen hij gedaan heeft in het ligchaam, het zij goed, het zij kwaad; ja het zal den ongehoorzamen en onbekeerlijken tot meerder beschaming en veroordeeling strekken, wanneer hij het opwekkend voorbeeld der Godzaligen zoo nabij zich gehad heeft, en alle de vermaningen der liefde, en getrouwe waarschuwingen, die Gods genade door denzelfden hem deed toekomen, versmaad en verwaarloosd heeft. — Niet alzoo, geliefde, schoon onbekende, lezer! uw vrome vader of moeder, man of vrouw, broeder of zuster, vriend of vriendin, roept u als het ware uit den Hemel toe: kies het leven, opdat gij leeft! verlaat de slechtigheden, en treed op den weg des verstands. En wat nog

meer zegt, Jezus zelf, Die doen kan wat de gestorvene niet vermag, u in den Hemel brengen en voor den Hemel alleen bereiden kan, roept u door Zijn Woord en door den dood van den ontslapenen toe: er is nog plaats. Kom dan! niet gezuimd, en van nu af het tot Hem gewend, door Wien alleen gij kunt behouden worden.

§ 9.

De eenzaam overblijvende.

Nimmer zal men zijn gemis meer gevoelen, dan wanneer men daar als een eenzame en verlatene achterblijft. Hoe somber en treurig is dan niet de toestand, in welken men zich verplaatst ziet; het is of de wereld voor zulk eenen is uitgestorven; hij mist de toespraak, de hulp, het verkeer van den eenigen, die hem boven alles dierbaar was. Wie zal die ledigheid aanvullen, hoe dat door te komen? dat schijnt in de eerste oogenblikken u onmogelijk, en het zal u zeker zwaar vallen; maar gij zijt toch niet alleen: des Heeren oog is op u geslagen en Zijne ondersteuning is nabij allen, die Hem aanroepen. Hij kan en wil u doorhelpen, en zal u wel den eenen of anderen menschelijken vriend en raadsman toevoegen, welke voor u wel niet het gemis vergoeden kan, maar bij uw gemis met u overleggen, wat u in uwe tegenwoordige

omstandigheden het beste is. De verandering in uwe gewone wijze van leven, waartoe gij zult moeten besluiten, zal u wel hoogst onaangenaam zijn, maar wordt wellicht door de noodzakelijkheid gevorderd; zij behoort tot het levensplan en den weg, dien gij wel niet zoudt gekozen hebben, doch dien de Heer voor u bestemd heeft. Besluit intusschen niet te haastig, niet zonder biddend opzien tot God: *Ken den Heere in alle uwe wegen, en Hij zal uwe paden regt maken* (1). Hebt gij lang met elkander geleefd, vergeet dan niet het voorregt dat gij zoo vele jaren bij één mogt blijven; denk hoe grooter uw verlies zou geweest zijn, indien het u vroeger ware overkomen. Zijt gij nu reeds oud en in jaren gevorderd, dan zal de eenzaamheid toch niet lang duren; en valt ze u door de jaren en vermeerderde hulp die gij noodig hebt, nu moeilijker, zie dan terug op den weg, dien u de Heere tot dus ver geleid heeft, en Hij, Die de Leidsman uwer jeugd was, zal u niet begeven, als de ouderdom en de grijzigheid daar is. Het oog naar Boven, den weg op den Heere gewenteld: Hij is de Algenoegzame, Die nooit van verre is, als wij Hem nabij ons begeeren, en dan het meeste nabij, wanneer wij dit het meeste noodig hebben.

(1) Spreuk. III: vs. 6.

§ 10.

De donkere toekomst.

Ja, wel donkere toekomst, enkel nacht is het voor mij, zegt gij, die daar met een talrijk gezin overblijft, aan hetwelk de vader, die voor hetzelfde het brood moest winnen, of de moeder, die de nog kleine kinderen zoo getrouw verzorgde en opkweekte, ont-rukt is. — Donkere toekomst zegt gij, die, door het geleden verlies in zorg en kommer gedompeld, niet weet waarvan gij nu u en de uwen onderhouden zult, hoe gij het be-ginnen en doorworstelen moet. Met het innigste medelijden moet ik u beklagen, wien zulk eene zware en schijnbaar onover-komelijke slag getroffen heeft. Als er geen God in den Hemel was, Die helpen kan waar niemand raad of uitkomst weet; als de on-dervinding het niet in soortgelijke gevallen zoo menigmaalen zichtbaar en heerlijk beves-tigde, dat Hij het gebed der nooddriftigen, en van hen die geen' helper hebben, hoort; als ik geen' Bijbel kende welke mij overal en door alle tijden eenen God predikt, Die almachtig en getrouw, barmhartig en genadig is, Die groot van raad en magtig van daad is, voor Wien niets te wonderlijk is, Die dragen en redden kan, en dengenen die Hem liefhebben alle dingen wil doen medewerken ten goede, — ik zou u wel kunnen beklagen, maar niets ter uwer opbeuring en vertroos-

ting weten te zeggen. Dan nu mag en moet ik u op Hem wijzen, Die den Hemel en de aarde geschapen heeft, en trouwe houdt tot in eeuwigheid, Die uwe tranen telt, uwe bekommernissen kent, en u toeroept: werpt ze op Mij, want Ik wil voor u zorgen, — donker is de toekomst voor u, maar niet voor Hem, Die uw lot in Zijne hand heeft; die gestorven is was schepsel, maar Die leeft is God; hetgeen het schepsel voor u was, dat was het alleen door God, maar Hij heeft het niet noodig om aan u te toonen, dat Hij de Almagtige en Algenoegzame is. Zeg dan niet: het is buiten hope; maar roep Hem aan in den dag uwer benaauwdheid, Die de raven hoort, als hunne jongen tot Hem roepen. Verdiep u niet in de toekomst, maar vat het bij den dag op, zoo als de omstandigheden elken dag het van u vorderen, en zoek u, zoo veel mogelijk is, te weerhouden van angstig vooruitloopen. Pleeg met goede vrienden, die uwe omstandigheden kennen en hartelijk daarin deelnemen, raad, wat te doen, en hoe het aanteleggen; maar, boven alles bidt God toch om wijsheid, kracht en moed, om te doen waartoe Hij u roept, te volgen waar Hij u leidt, Zijnen wil te kennen, en, in Hem gesterkt, de taak die u nu op de hand gezet wordt, te volbrengen. Is het, dat gij u moet vernederen, dat gij met meerder bezwaar nu uwen weg moet bewandelen; de Heere kan dat voor u en de uwen nuttig

maken en ten zegen doen strekken, dan vooral wanneer gij met den Dichter naderhand moogt zeggen: *Eer ik verdrukt werd, dwaalde ik, maar nu onderhoud ik Uw Woord* (1).

§ II.

Het onverhoord gebed.

Gij badt met zoo veel ernst en aanhoudenheid om het leven van uwen dierbaren afgestorvenen; gij wenschet niet alleen, maar hooptet, dat God u zou verhooren: en nu tegen al uw bidden en verwachten, is uwe begeerte niet vervuld. Die gedachte: mijn gebed is afgeslagen, kwelt u; gij meent daarin een bewijs te zien, dat God tegen u is, of gij zijt heimelijk ontevreden dat Hij op uw dringend en aanhoudend gebed niet gedaan heeft, wat gij zoo vurig begeerd hebt; weet gij dan niet, hoe David om het leven van zijn kind, met vasten en bidden des Heeren aangezigt ernstig zocht, en het werd toch door den dood hem ontnomen? Hebt gij niet gelezen dat Martha en Maria, toen Lazarus krank was, een' boodschap aan den Heiland zonden, om hem te zeggen: *dien Gij lief hebt is krank* (2), en de Heer in plaats van terstond te komen, en Zijnen vriend van den dood te bevrijden, bleef eenige dagen weg en liet hem sterven;

(1) Psalm CXIX: vs. 67. (2) Joh. XI: vs. 3.

het ongeloof zeide: *kon Hij, Die de oogen des blinden geopend heeft, niet maken, dat deze niet gestorven was* (1)? Was het dan omdat Jezus deze menschen niet lief had? integendeel: *Hij had Martha, hare zuster en Lazarus lief* (2), zelfs boven duizend anderen: zij waren Zijne bijzondere vrienden, maar waarom dan hunne bede niet ingewilligd? omdat juist die dood noodig was om de heerlijkheid Gods te openbaren; zij zagen dat eerst bij zijne opwekking in, en moesten toen erkennen, dat Gods gedachten en wegen beter dan de hunne geweest waren. — Indien gij gelooft, zult gij ook de heerlijkheid Gods zien; maar zoo gij klaagt, twist, en Gods weg bedilt, zal het u hoe langer hoe meer donker worden, en u onvatbaar maken, om de heerlijkheid Gods te aanschouwen. Weet gij de reden waarom de Heere uwe begeerte niet inwilligde? hebt gij de onderzoekingen Gods gevonden? is bij u dan de wijsheid en het verstand, waar na zich de Allerhoogste in Zijn wereldbestuur zou moeten schikken?

Konden wij de reden ramen, waarom dus de Hemel koos, Ach! hoe zouden wij ons schamen, onze zin bleek zinloos.

Weet gij *nu* nog niet waarom de Heer aldus handelde, gij zult het *na dezen* wel verstaan; misschien klaart het op aarde in het vervolg reeds voor u op; en zoo niet, dan zult gij, indien gij gelooft, wanneer Hij

(1) Joh. XI: vs. 37.

(2) vs. 5.

die de opstanding en het leven is, ook uwe afgestorvenen opwekt, de heerlijkheid Gods zien. Zwijg den Heere en verbeid Hem; leer met onderwerping bidden: »Uw wil, o Vader! geschiede,» en uwe kortzigtige wenschen te onderschikken aan dien wil, die *alleen*, maar ook *altijd*, wijs en goed is.

§ 12.

Een woord aan weduwen.

Gij hebt in uwen Echtgenoot uw steun en toevlugt, uw verzorger en beschermer, en wat niet al, verloren. Eenzaam en schijnbaar verlaten zijt gij nu als aan u zelve overgelaten, en moet nu alles alleen dragen en beschikken. Gij zijt afhankelijk geworden van anderen, en blootgesteld aan verongelijkingen, misleiding en verdrukking van vreemden, die van uwe hulpeloosheid misbruik maken kunnen. Wie zal nu voor mij zorgen? wie raden, wie ondersteunen en beschermen? ach eene weduwe wordt spoedig vergeten! Zoo denkt, zoo klaagt gij. Maar weet gij wel, wat gij nu ook gewonnen hebt? beloften en verklaringen Gods, die gij te voren u niet kondt aantrekken, en die alleen voor u zijn. Hoe veel staat er in den Bijbel, dat tot uwe vertroosting dienen kan! God wordt genoemd *een Rigter der weduwen* (1), dat is een Handhaver en Beschermer

(1) Psalm LXVIII: vs 6.

van derzelver zaak, tegen verongelijkingen. Mozes getuigde het reeds, dat God het was, *die de weduwen en de weezen regt doet* (1). Hij zorgde onder Israël bijzonder voor de weduwen — hij verbood het *regt der weduwen en weezen te buigen*, en er werd eene bijzondere *vloek uitgesproken over hem, die dit zoude doen* (2). Men mogt *het kleed van weduwen niet ten pand nemen* (3). God zorgde ook voor het onderhoud der arme weduwen: hetgeen men bij de inzameling van den oogst op den akker mogt vergeten hebben, gelijk ook een gedeelte des olijfboms en der wijngaarden was voor den vreemdeling, de weduwe en den wees (4). Hij is het *die de weduwen en weezen staande houdt* (5); en door Jeremia liet God openlijk aankondigen: *dat uwe weduwen op Mij vertrouwen*. En plegen wij de geschiedenis raad: het boek van Ruth leert ons twee weduwen kennen, Naomi en Ruth, beide in bekrompene omstandigheden, beide Godvreezende; de eerste meer bejaard en door velerlei wederwaardigheden vervallen, de andere nog jong en zich niet schamende om met voorbeeldige naarstigheid van den vroegen morgen tot den laten avond voor zich en hare moeder te arbeiden; maar ook beide bijzonder door God gezegend, en daarna in

(1) Deut. X: vs. 18. (2) Deut. XXVII: vs. 19.

(3) Deut. XXIV: vs. 17. (4) Deut. XXIV: vs. 19—21.

(5) Psalm CXLVI: vs. 9.

ruimer omstandigheden gebragt. — Wij lezen van eene weduwwrouw te Zarphath, tot welke Elia gezonden werd, en in velerlei opzigten door God begunstigd (1). — Jezus zelf trad ongevraagd ter hulpe voor de weduwe te Naïn, en wekte haren eenigen zoon uit den dood op (2). Uit dit alles kunt gij zien, hoe de Heer bijzonder Zijn oog op het lot der weduwen vestigt; en wie u ook moge vergeten, *Hij* zal u niet vergeten. Vestig dan uw vertrouwen op Hem, Die u wil doorhelpen, staande houden, en door ongeziene wegen voor u zorgen. — Dat de ondervinding getuige! vraag het maar aan die weduwen, wier toestand bij het overlijden van hare Echtgenooten onherstelbaar scheen, en zij zullen u uit éénen mond moeten getuigen: boven bidden en denken heeft de Heer ons geholpen. Ja het is zoo: *Bijbel* en ondervinding bevestigen het: *God is de Man der weduwen.*

§ 13.

God de Vader der weezen.

Die eernaam wordt aan den hoogen God gegeven (3), en is bewaarheid tot op dezen dag. Is de aardsche Vader u ontvallen, de almachtige Hemelsche Vader blijft u over, en leeft tot in eeuwigheid. Hij kan voor u zorgen beter dan de beste aardsche vader

(1) 1 Kon. XVII: vs. 8—24. (2) Luc. VII: vs. 12—15.

(3) Psalm LXVIII: vs. 6.

in staat was, om te doen. *Immers zal een wees bij Hem ontferming vinden* (1). Zijt dan niet moedeloos, maar slaat uwe oogen naar boven, en ziet wie al deze dingen geschapen heeft; en zou er dan iets voor den Heere onmogelijk zijn? Weezen! *aanschouwt de vogelen des hemels, zij zaaijen noch maaijen, noch verzamelen in de schuren, en uw Hemelsche Vader voedt ze nogtans* (2), en gaat gij dezelve niet veel te boven? *Mist gij de zorg, den raad, de toespraak en het voorbeeld van een teedere en Godvruchtige vader of moeder; bewaart dan zoo veel te meer hunne lessen en vermaningen in den zin der gedachten van uw hart, en kent den God uws vaders, of uwer moeder, en dient hem met een volkomen hart, en eene gewillige ziel: indien gij Hem zoekt, Hij zal van u gevonden worden, maar indien gij Hem verlaat, Hij zal u eeuwiglijk verstooten* (3). Gij komt nu onder ander opzigt, men zal u welligt minder nagaan; ziet toe, dat gij de asch uwer ouders niet ontëert, en het goede werk uwer opvoeding, hetwelk zij door den dood verhinderd werden te voltooijen, met eigene handen niet verbreekt. — Op u vooral, oudsten der nagelatene weezen, die tot rijper jaren reeds gekomen zijt, rust eene dubbele verpligting, om uwe jongere broeders of zusters, met een goed voorbeeld voor te

(1) Hosea XIV: vs. 4. (2) Matth. VI: vs. 26.

(3) 1 Chron. XXVIII: vs. 9.

gaan, voor dezelve, naar uw vermogen, als de plaatsbekleeder van uwe ouders, met liefde en trouw te zorgen. Kinderkens! hebt elkander lief, verdraagt elkander, vergeeft elkander, gelijk God in Christus ons vergeven heeft; een iegelijk zie niet op het zijne, maar ook op hetgeen des anderen is; bidt voor elkander; wentelt uwen weg op den Heer, en vertrouwt op Hem: Hij zal het maken, en gij zult ondervinden, hetgeen David reeds in zijnen tijd kon getuigen: *Ik ben jong geweest, ook ben ik oud geworden; maar ik heb niet gezien den regtvaardigen verlaten, noch zijn zaad, al zocht het brood* (1).

§ 14.

Het herhaald verlies.

De eene slag volgt soms spoedig op den anderen: nu wordt het eene, dan het andere kind, nu deze, dan gene der huisgenooten, door den dood weggenomen; de hand des Heeren, zegt gij, rust zwaar op mij, en de taal van Naomi is de uwe: *De Almagtige heeft mij bitterheid aangedaan* (2). Waarom overkomt mij boven anderen zoo veel leeds? waarom moet ik juist zoo veel smart ondervinden, en van alles beroofd worden? dat zulke vragen bij u opkomen, is natuurlijk; dat gij er op nadenkt en u zelve onderzoekt, is betamelijk; maar wanneer gij des-

(1) Psalm XXXVII: vs. 25. (2) Ruth I: vs. 20.

wegens verdrietig wordt onder de kastijding, dit is gansch verkeerd, zondig voor God en schadelijk voor u zelve. Ook hier kunnen er oorzaken zijn, zoo wel ten aanzien der gestorvenen, als ten aanzien van u die overblijft. Herhaalde verliezen zijn wel herhaalde stemmen Gods ter onzer zelfbeproeving en oefening, maar altijd geen blijken dat God iets tegen ons heeft; zoo dachten Jobs vrienden, en spraken daarom niet regt van God, en veroordeelden hunnen vriend, dewijl hem zoo vele rampen en verliezen achter elkander bejegenden; en toch was hij een man *opregt in zijne vroomheid, Godvreezend en wijkende van het kwaad* (3). Er zijn in de hooge Godsregering soms redenen, die wij, noch iemand hier kunnen uitvinden, en die geheim blijven moeten voor ons. — Aan Job noch aan zijne vrienden maakte God die bekend; maar aan den vromen man, welke zich door overmaat van lijden vervoerd, nu en dan onbedachtzaam had uitgelaten, antwoordde God uit een onweder, en stelde hem eenige vragen voor over de geheimen in de natuur om te beantwoorden, opdat hij, Gods grootheid en zijne nietigheid gevoelende, zou erkennen, dat er geen doorgronden is aan het Goddelijk verstand, en Zijne wegen onnaspoorlijk zijn. Het had ook die uitwerking, dat hij zich diep verootmoedigde, en uitriep: *zie ik ben*

(1) Job I vs. 1.

te gering! wat zou ik U antwoorden? ik leg mijne hand op mijnen mond. Eenmaal heb ik gesproken, maar zal niet antwoorden; of tweemaal, maar zal niet voortvaren (1). Er kunnen echter redenen zijn, waarom God alzoo met u handelt; die door nadenken op u zelve of uwe omstandigheden wel kunnen geweten worden; en wanneer gij ze noodig hebt te kennen, wilt weten, door het gebed en zelf-onderzoek u zullen bekend worden.—Mogelijk wil de Heere u iets afleeren, dat gij door vorige verliezen niet hebt afgeleerd; mogelijk wil Hij u meer oefenen in onderwerping en lijdzaamheid, in geloof en hemelsgezindheid, dan anderen, en alzoo meer aan het beeld van Zijnen Zoon gelijkvormig maken; dan heeft Hij wat groots met u voor, en dan zou Jacobus u zeggen: *acht het voor groote vreugde, wanneer gij in velerlei verzoeking valt, wetende, dat de beproeving uws geloofs lijdzaamheid werkt; doch de lijdzaamheid hebbe een volmaakt werk, opdat gij moogt volmaakt zijn, en geheel opregt, in geen ding gebrekkelijk, (2) — en Petrus roept u dan toe: nu een weinig tijd (merkt dat op: het is een haast voorbijgaand lijden, een' proef van weinig dagen,) en dat zoo het noodig is (en anders niet) bedroefd zijnde door menigerlei verzoeking, opdat (zie daar het heerlijke doel van den Vader in de Hemelen) de beproeving uws*

(1) Job XXXIX: vs. 37, 38. (2) Jac. I: vs. 2-4.

geloofs; die veel kostelijker is dan des gouds hetwelk vergaat, en in het vuur beproefd wordt, (opdat het gezuiverd worde en met des te heerlijker glans te voorschijn kome) bevonden worde te zijn, tot lof en eer en heerlijkheid in de openbaring van Jezus Christus (1). Als dit oogmerk in u mag bereikt worden, dan zult gij nog eens met den Dichter zeggen: *Ik weet, Heere! dat Gij mij uit getrouwigheid verdrukt hebt* (2) en den man die de beproeving verdraagt, (dat is: ze uithoudt, niet bezwijkt in zijn geloof) noemt Jacobus zalig, en zegt, dat als hij zal beproefd zijn, hij de kroon des levens zal ontvangen, welke de Heer beloofd heeft den genen, die Hem lief hebben (3). Zoo kan tijdelijk verlies eeuwige winst veroorzaken, en hetgeen u thans doet klagen, eens eeuwige blijdschap geven.

(1) 1 Petri I: vs. 6, 7. (2) Psalm CXIX: vs. 75.

(3) Jac. I: vs. 12.

EENIGE HERINNERINGEN.

NA DEN DAG DER BEGRAFENIS.

§ I.

Het wederkeeren tot het gewoon dagelijks werk.

De dag der begrafenis is voorbij; er is aan den overledenen volbragt, wat er moest geschieden; het geslotene huis wordt geopend, en de overgeblevenen vatten wederom het werk in huis of buiten hetzelfde op, hetgeen voor een poos gestaakt was, en waartoe zij in hunnen kring en in de Maatschappij geroepen zijn. Dit geschied in het eerst wel niet met dien lust en vreugde gelijk te voren, en dit kan uit den aard der zaak ook niet: de gedachten zijn op den overledenen, op het verlies en gemis bepaald; wij gevoelen ons niet gestemd voor den arbeid, die wij te verrigten hebben, en soms wijd verschillend is van hetgeen, waarop wij nu gaarne peinzen. Wij komen onder menschen, wier gesprekken ons vervelen, wier vrolijkheid ons hindert. Wij zouden ons, indien wij konden, wel willen onttrekken aan de wereld en aan ons werk, omdat wij er ons niet in vinden kunnen; doch aan dezen onlust ons toe te geven, zou verkeerd zijn. God roept ons om te doen, wat Hij ons in den weg Zijner Voorzienigheid geeft

om te doen, en wil dat wij werken zullen, terwijl het dag is, eer de nacht ook voor ons komt, waarin wij niet meer zullen kunnen werken. — Doch, het is onze pligt niet alleen, maar ook nuttig voor ons: eene sombere droefgeestigheid, welke ons slechts doet peinzen, en werkeloos maakt, is voor ziel en ligchaam schadelijk, voor niets nuttig; integendeel, het weder opvatten van het dagelijks werk zal ons eene weldadige afleiding bezorgen, en indien wij uit het geleden verlies iets geleerd hebben, zullen wij hetzelfde beter en getrouwer volbrengen, dan te voren. — De gedachte des doods, die ons dan meer gemeenzaam geworden is, kan en moet ons opwekken, om ijverig te zijn, niets te verzuimen en onafgedaan te laten, om het met die eerlijkheid en goedelijke trouw te verrigten, welke ons geweten niet bezwaart in het uur van sterven; om niet alleen en voornamelijk te werken om de spijs die vergaat, maar onder den arbeid te blijven gedenken aan de onzienlijke en eeuwige dingen. Wanneer wij zoo het werk mogten beginnen en voortzetten, dan zouden wij meer onze dagen tellen, bedachtzaamheid leeren, een wijs hart bekomen, nuttiger zijn in de maatschappij, God meer behagen, en meer van den zin en het gevoelen, dat er in Christus was, bekomen, Die zeide, en het ook altijd toonde, *te willen werken de werken*

Desgenen Die Hem gezonden had (1), Zijn' wil te volbrengen, en daarin den Vader te verheerlijken.

§ 2.

Het blijvend gemis.

Gij kunt het niet vergeten, wat gij verloren hebt: uw gemis is zoo groot, gij gevoelt het dagelijks, meer nog dan in de eerste oogenblikken. Wat de gestorvene voor u was, voor het huisgezin geweest is, dat ziet gij na het verscheiden *nu* eerst regt in. Het is een verlies, dat geen mensch wie het zij, zoo kan beseffen en waarden gelijk ik, en dat ik nooit zal overkomen, zoo spreekt gij, zoo klaagt gij. Het zal u bevreemden, wanneer ik zeg, mij te verblijden, menschen aan te treffen, die alzoo spreken en hun gemis blijven gevoelen en betreuren:—het is mij een bewijs, dat zij den overledenen hartelijk lief hadden: dat zij over het goede hetgeen zij door hem genoten, nadenken, en ik heb dan eene stille hoop, dat na zijn' dood, zijne lessen, vermaningen en voorbeeld nog meer nut zullen stichten, dan wanneer hij niet gestorven was. Ja wat gij mist kan niemand u vergoeden, dan God alleen. Wel niet door de teruggave op aarde van hetgeen gij verloren hebt, maar door Zijne onderwij-

(1) Joh. IX: vs. 4.

zende, heiligende en troostende nabijheid aan uwe harten. Er zijn wonden, die een' geruimen tijd moeten opengehouden worden, om daardoor den welstand des lichaams te bevorderen, en het leven te behouden; zoo zijn er ook smarten der ziel, die moeten voortduren, om het weldadig oogmerk van den Geneesmeester onzer zielen te bereiken; daardoor toch verliest de wereld met hare bekoorlijkheden hare aantrekkingskracht voor u; daardoor wordt gij meer gestemd voor ernst en nadenken, en wil de Heer uw hart openen en vatbaar maken voor de vertroosting van Zijn woord, en u leeren bedenken en zoeken de dingen die Boven zijn, waar Christus is aan de rechterhand Gods. — Er is eene *droefheid der wereld*, die uit de wereld is, en wederom tot de wereld en hare verstrooiing henen leidt, *deze werkt den dood*, maar er is ook eene *droefheid naar God*, die uit God is, en naar God henen drijft, *deze werkt eene onberouwelijke bekeering tot zaligheid* (1). Deze laatste zij of worde de uwe, zij leide u tot God en den Zaligmaker, zij brenge u tot die opregte en onverdeelde bekeering, welke nooit berouwt, zelfs niet in het sterfuur, en uitloopt op de zaligheid. — Ziet, dan zal uwe *droefheid in blijdschap veranderd worden, en niemand zal uwe blijdschap van u wegnemen* (2).

(1) 2 Cor. VII: vs. 10.

(2) Joh. XVI: vs. 22.

Het verzetten van de droefheid.

Wat uwe droefheid kan lenigen, matigen, besturen, en u door dezelve vertroosten, is zeker hoogst begeerlijk: want onze aanleg, zoo als ons die natuurlijk eigen is, is voor de blijdschap en niet voor de droefheid gestemd, — deze is iets onaangenaams, wij wenschen van dezelve bevrijd te worden. Maar hier komt het op de middelen aan, die wij gebruiken, of zij betamelijk dan misdadig, genoegzaam of ongenoegzaam zijn, de wond heelen of ons nog erger en onherstelbare wonden veroorzaken. — In de kennis en het geloof van het Evangelie, in de onderwerping aan God, in de vriendschap en gemeenschap met Jezus Christus is de eenige ware troost te vinden. Maar er zijn ook andere wegen, die men na geleden verliezen deze en gene ziet inslaan, welke niet goed zijn, en wel de droefheid verdrijven, maar tevens al het nut doen verliezen, en tot des menschen schade, ja soms tot zijn tijdelijk en eeuwig verderf strekken. Men wil het verzetten, de een door zich te begeven in de verstrooiende vermaken dezer wereld, de ander door plaatsen en gezelschappen te bezoeken, die niet alleen afleiden, maar verleiden; een derde door zijne toevlugt te nemen tot spel en drank. Ongelukkig de zoodanigen, die zich zoo dwaas,

zoo onwaardig, zoo misdadig aanstellen. Of is het niet dwaas, wanneer iemand om eene wond te genezen, een slaapdrank inneemt, en vergif gebruikt, ten einde de pijn niet te gevoelen? zoo handelt hij die zijn verstand en gevoel beide zoekt te bedwelmen en te verdooven, door hetgeen hem naar de ziel geen voordeel, maar wel groote schade moet aanbrengen. Is het niet onwaardig voor de nagedachtenis van den overledenen, middelen aantewenden om hem spoedig te vergeten? Is het niet misdadig, wanneer God zoo krachtig tot ons sprak, zich tegen die stem te verharden, en daar Hij ons zulke bronnen van vertroosting ter verkwikking onzer zielen in Zijn Woord geopend heeft, die te versmaden, zich daarvan af te keeren, en den dood te drinken aan den giftbeker, dien ons de wereld aanbiedt? Zoudt gij zulks kunnen verantwoorden voor u zelve, voor uw gezin, voor God en uwen afgestorvenen? wat zou er van u moeten worden, indien gij ongelukkig genoeg waart om het oor te leenen aan de zoodanigen die u tot zulke dingen poogden te verleiden? gij zoudt uwe ziel geweld aandoen, en uw verderf in den mond loopen: verre, verre zij van u zulk een schandelijk misdrijf! heb er een afkeer van; wacht u voor de eerste beginselen die u daartoe zouden kunnen vervoeren, beschouw hem, die u dit aanraadt of daartoe verlokken wil, als eenen verleider, en sla de ver-

zoeking terstond met verachting af. Keer u liever tot God en den Bijbel, tot die plaatsen en die menschen, welke u tot andere en betere dingen opleiden, en eene goede hope en vertroosting kunnen leeren kennen.

§ 4.

Waarschuwing aan jonge lieden.

Men ziet wel eens, dat de kinderen, na den dood van hunne ouders, of van eenen derzelve, welke door gezag en voorbeeld hunne kinderen in den goeden weg zochten te leiden, en door hunnen goeden raad en wijs beleid, voor de verleiding en besmetting der wereld poogden terug te houden, van tijd tot tijd zich gansch anders beginnen te openbaren, dan te voren. — Bij het leven der ouders waren zij zedig en nederig, overeenkomstig hunnen stand gekleed, maar nu beginnen zij op te steken en zich te verheffen. — Toen namen zij gezet de Godsdienst waar, lazen in den Bijbel, onthielden zich van de verkeerung met zoodanigen, die hun tot verleiding zouden strekken; thans echter wordt het eerste meer verzuimd, het andere opgezocht. — In plaats van zich stil-huisselijk, zedig en ingetogen te gedragen, beginnen zij los, wulpsch, en uitspattend te worden. In de eerste oogeblikken komen de lessen en waarschuwingen van den gestorvenen vader en vrome

moeder nog wel eens in de gedachten; maar de begeerlijkheid der oogen en des vleesches, de onbedachtzaamheid der jeugdige jaren, en de lokkende stem der verleiding, verdringen dezelve spoedig, zoo dat ze weldra geheel vergeten en uitgewischt worden. Zou dat nu de beantwoording zijn van de zorg, de liefde, de tranen en gebeden van uwe ouders? zoudt gij zulk eenen braven vader of teedere moeder na hunnen dood alzo ontëeren? hun naam en gedachtenis alzo schandvlekken? roepen zij u als uit hunne graven niet toe: »O mijn kind! vrees God »en houd Zijne geboden; zoek en dien Hem »vroeg; hoor naar den vader die u gewonnen heeft, en veracht de leer uwer moeder niet"? Hun oog ziet u wel niet, maar des Heeren oogen zijn op ieders wegen. — Zij hadden u immers lief; zij hadden het wel met u voor; wenschten u gelukkig te zien, en zoudt gij dan niet dien raad, dat voorbeeld volgen? kenden zij u, de wereld en de gevaren die in dezelve zijn, niet beter dan gij? hebt gij hun niet in vrede zien sterven? o! gedenkt aan hetgeen gij hun toen beloofd hebt, herinnert u dat gedurig, vraagt u zelve veel af: »als mijn vader of »moeder nog leefden, zouden die dat goed- »keuren? zou het hun genoeg of verdriet »geven"? zoekt zoo te handelen als of zij nog bij u waren, en bidt God om kracht en moed, ten einde in de verzoeken be-

waard te blijven, en de nagedachtenis uwer ouders niet te ontëeren.

§ 5.

Een woord aan broeders en zusters.

Na den dood der ouders is vooral noodig dat de band der liefde en des vredes onder broeders en zusters bewaard blijve, en men zorg drage, dat er geene verkoeling, geen twist, geene verwijdering kome. Het is droevig wanneer men kinderen, die onder één hart gedragen zijn, die vooral *dan* elkanderen tot raad, hulp en troost moesten wèzen en tot hiertoe *een* gezin uitmaakten, met elkanderen ziet krakeelen, de een den anderen niets wil inschikken, ieder wil regeren, of, zonder naar elkander te hooren, elk zijn' eigen weg gaat. — Het is dan, als wanneer in het menschelijk ligchaam het oog tot de hand zeide: ik heb u niet meer noodig, of de voet tegen het oor zeide: ik wil mij naar u niet meer schikken; terwijl het eene lid het andere niet missen kan. In een groot gezin is het natuurlijk dat de ouderen de jongeren besturen, noodig dat ieder het zijne toebrengè, om elkander te helpen en van dienst te zijn, dat er orde en overeenstemming plaats hebbe. Zal dat nu geschieden, dan moet men zich wachten voor de eerste beginselen van twist en gekijf, niet eigenzinnig zijn, niet meesterach-

tig doordrijven, of zich boven anderen de heerschappij willen aanmatigen, noch zich door stugheid verzetten tegen den goeden raad van den anderen, maar elkanderen verdragen, te gemoet komen, hier en daar wat overgeven, niet alléén zien op het zijne, maar ook op hetgeen des anderen is, getrouwelijk elkanderen helpen, en bijstaan; dat is nu uw aller pligt, dat vordert uw gezamenlijk belang, dat is de wil van uwe gestorvene ouders, dat is de wil van God, en gij zult er u wel bij bevinden: waar liefde woont, gebiedt de Heer den zegen; langs dien weg zult gij het geleden verlies elkanderen meer dragelijk doen worden, en verzachten. — Is er door het een of ander eenige twist ontstaan, legt het spoedig bij, vergeeft elkander; de zon ga niet onder over uwe toornigheid, want gij zijt broeders en zusters. Kweekt niet alleen den vrede, maar vooral de liefde, de bron waaruit alles moet voortkomen, aan, want *de liefde is langmoedig, niet afgunstig, is niet opgeblazen; zij handelt niet ongeschiktelijk, zij zoekt zich zelve niet; zij wordt niet verbitterd, denkt geen kwaad; zij bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt en verdraagt alle dingen* (1).

(1) 1 Cor. XIII: vs. 4—7.

§ 6.

Middel om het aandenken aan afgestorvene vrienden en betrekkingen te bewaren.

De tijd, de bezigheden die wij te verrigten hebben, en de dagelijks afwisselende en nieuwe voorwerpen, welke zich aan onzen geest voorstellen, doen het gevoel over het geleden verlies slijten, en het aandenken aan onze afgestorvenen verminderen; ja men loopt wel eens gevaar door den tijd hen te vergeten. Om dit echter voor te komen, moet men van tijd tot tijd hunne gedachtenis vernieuwen. Bijzonder is daartoe geschikt, dat men op den verjaardag, den sterfdag, en dien der begrafenis van onze dierbare afgestorvenen, tot die herinnering jaarlijks eenige oogenblikken opzettelijk afzondert, zich dan zoekt te binnen te brengen hun leven, hun sterven, hunne vermaningen, en onze beloften; dat men ten aanzien van het laatste zich zelve afvrage, hoe hieraan beantwoord is? Het zou goed zijn, wanneer kinderen op zulke aandoenlijke dagen, met elkanderen over hetgeen vader of moeder voor of bij den dood hun gezegd en aanbevolen hebben, spreken; indien zij iets daarvan aangeteekend hebben, dat dan zamen herlazen, elkanderen opwekten, om toch getrouw die vermaningen op te volgen, en dat voorbeeld voor oogen te houden; zich op nieuw en plegtig in liefde aan elkander

verbonden, en gezamenlijk God dankten voor de goedheid en trouw, met welke Hij sedert den dood der ouders voor hen gezorgd had, en zich te zamen en ieder voor zich zelve biddend den Heer aanbeval, opdat Hij verder hen bewaren, zegenen en leiden mogt op den regten weg. Zoo zou het aandenken aan hen verlevendigd, en onder den Goddelijken zegen tot veel nut aangewend worden.

§ 7.

Eenige spreuken en lessen, die men niet te veel kan behartigen.

De tijd is ons gegeven, om er winst mede te doen voor de Eeuwigheid; en de Eeuwigheid zal niet te lang zijn, om het verlies van den tijd te beweenen, zoo wij dien misbruikt hebben.

De dood zal voor niemand treurstof opleveren, dan voor degenen, die aan hem niet gedacht hebben, en zich op zijne komst niet voorbereid hebben.

Laat ons aan deze zijde van het graf willen zien, hetgeen wij aan gene zijde eenmaal moesten zien.

Gelijk men geen kind naar de schole zendt om te spelen maar om te leeren, zoo zendt

God den mensch niet op aarde om zich te vermaken, maar om die wijsheid te leeren welke van Boven is, en naar Boven leidt.

De ziel laat bij den dood alles achter, behalve hetgeen zij door Gods genade geworden is, of door de zonde in zich zelve bedorven heeft.

Bij het sterven onzer vrienden, moet de onsterfelijke Hemelsche Vriend ons hoe langer hoe dierbaarder worden.

De eerste bede met welke wij reeds vroeg beginnen moeten, is dezelfde, met welke de beste zijn leven op aarde zal willen en moeten besluiten: »o God zijt mij zondaar genadig.»

Wij moeten van de aarde nooit verwachten, wat de Hemel alleen geven kan, en minder ons beklagen over hare onvolmaaktheid, dan wel over onze dwaasheid, dat wij er te veel in zoeken.

Vraagt bij hetgeen gij doet en geniet, u zelve veel af: hoe zal ik het beschouwen op mijn sterfbed?

Die met Christus overwinnen zal, moet hier onder Christus leeren strijden.

De dood scheidt de beste vrienden van elkander, verbreekt en verstoort veel; maar den Christen te scheiden van de liefde Gods in Christus Jezus, het leven des geestes in hem te verbreken, en den vrede der ziel door het geloof, in hem te verstoren — dat kan de dood niet.

B L A D W I J Z E R.

Aanleiding en oogmerk van dit geschrift.	pag. 5.
Wat men in dit boekje vindt en hoe men het gebruiken moet.	— 7.

ALGEMEENE HERINNERINGEN.

Wat er gebeurd is, heeft God gedaan.	— 11.
God heeft het met een gewichtig doel gedaan, ook voor de levenden.	— 12.
Wij mogen en moeten onze afgestorvenen beweenen.	— 14.
Het doode ligchaam.	— 17.
Het rouwbeklag.	— 19.
Noodzakelijke beschikkingen.	— 21.
De waarheden, die ons met nadruk in het sterfhuis herinnerd en bevestigd worden.	— 23.
Het nadenken over hetgeen de afgestorvene voor ons geweest is, en wij voor hem.	— 28.
Het nadenken over het ziek- en sterfbed des ontslapenen.	— 30.
Het nadenken over den afgescheiden geest.	— 31.
De begrafenis.	— 33.

BIJZONDERE HERINNERINGEN.

De dood van een jong kind.	— 41.
De dood van een' volwassen Zoon of Dochter.	— 45.
Het plotselijke en onverwachte sterfgeval.	— 47.
Het bewustelooze afsterven.	— 49.

B L A D W I J Z E R.

Het ontzettend afsterven.	pag. 50.
De onzekerheid omtrent het lot van den ontslapenen.	— 53.
De voor zijnen dood zwaar beproefde afgestorvene.	— 56.
De zacht en zalig ontslapene.	— 58.
De eenzaam overblijvende.	— 61.
De donkere toekomst.	— 63.
Het onverhoord gebed.	— 65.
Een woord aan weduwen.	— 67.
God, de Vader der weezen.	— 69.
Het herhaald verlies.	— 71.

HERINNERINGEN NA DEN DAG DER BEGRAFENIS.

Het wederkeeren tot het gewoon dage- lijks werk.	— 75.
Het blijvend gemis.	— 77.
Het verzetten van de droefheid.	— 79.
Waarschuwing aan jonge lieden.	— 81.
Een woord aan broeders en zusters.	— 83.
Middel om het aandenken aan afge- storvene vrienden en betrekkingen te bewaren.	— 85.
Eenige spreuken en lessen.	— 86.

Bij M. WIJT & ZONEN, Drukkers van het Nederlandsche
 Zendinggenootschap, worden ook uitgegeven
 de navolgende Kleine Stukjes.

No.			
1.	Evangelische herinneringen aan Kranken.....	à 15	Ct.
2.	Over het nuttig Kerkgaan.....	- 10	»
3.	Over het doen van Belijdenis.....	- 10	»
4.	Een woord voor menschen die niet ter kerk kunnegaan.	- 10	»
5.	Het Christendom beschaamd door Heidenen.....	- 10	»
6.	Evangelische herinneringen aan Bedroefden.....	- 15	»
7.	Evangelische herinneringen aan Vaders en Moeders..	- 20	»
8.	Een woord aan Vaders en Moeders, over den Doop.	- 05	»
9.	Over het allerbeste Boek.....	- 10	»
10.	Onderwijs over het Bijbellezen.....	- 25	»
11.	Levensgeschiedenis van den grootsten Man.....	- 25	»
12.	Iets over het Avondmaal.....	- 15	»
13.	Opwekking tot de huisselijke Godsdienst.....	- 15	»
14.	Zamenspraak tusschen drie vrienden over de Wedergeb.	- 07½	»
15.	Het leven van William Kellij.....	- 15	»
16.	Drie zamenspraken tusschen een Leeraar en een Huism.	- 15	»
17.	Het dorp Eerenhoef, tot vorigen welvaart hersteld..	- 25	»
18.	Het nadeel van het bij de straat loopen der kinderen	- 20	»
19.	Waarschuwing tegen de Ontucht.....	- 50	»
20.	Iets voor herstelden uit krankheid.....	- 20	»
21.	Iets voor Gevangenen.....	- 45	»
22.	Geschenk der christelijke liefde voor kinderen.....	- 32½	»
23.	Geschenk voor Lidmaten der christelijke kerk.....	- 25	»
24.	Hob ik wel genoeg voor de Eeuwigheid?.....	- 20	»
25.	Tweede Geschenk der christelijke liefde voor kinderen	- 25	»
26.	Voor Diensboden.....	- 25	»
27.	Over de Feesten.....	- 20	»
28.	Iets voor Armen.....	- 10	»
29.	Jezus, de geneesmeester van zieken.....	- 12½	»
30.	Evangelische Herinneringen aan oude lieden.....	- 22½	»
31.	Verzameling van leerz. brieven en opwekkende verhalen	- 20	»
32.	Opwekking tot weltevredenheid.....	- 20	»
33.	Een goed woord aan christen-ouders over de opvoeding	- 20	»
34.	Franke, de kracht des Geloofs.....	- 15	»
35.	Schets van het leven van Afrikaner.....	- 10	»
36.	Waarschuwing tegen het Kwaadspreken.....	- 10	»
37.	Iets over de Zelfkennis.....	- 20	»
38.	Een woord van onderrigt en troost, in Sterfhuizen.	- 25	»
39.	Men doet niet, wat men kan.....	- 17½	»
40.	Vriendelijke raad aan zwaarmoedigen.....	- 25	»
41.	Waarom word ik niet beter?.....	- 25	»
42.	Wie zijn, hier op aarde, de gelukkigste menschen?	- 20	»
43.	Gedenk te Sterven.....	- 25	»
44.	Het Voorbidden, een pligt der Christelijke liefde....	- 17½	»

Bij de Drukkers en Boekverkoopers M. WIJT & ZONEN
zijn ook te bekomen de volgende Kleine Stukjes.

No.			
1.	Noodzakelijkheid der kennis van Jezus Christus . . .	à 10	Ct.
2.	Het geluk van God tot zijnen Vriend te hebben . . .	- 15	"
3.	Het waar geluk, geschetst in drie gesprekken	- 15	"
4.	Van Eijk, iets over de Bekeering	- 40	"
5.	» » over de Sacramenten	- 10	"
6.	» » over de Regtzinnigheid	- 45	"
7.	» » voorbeelden van Vroegbekeerden	- 40	"
8.	» » bij de uitdeeling des Bijbels	- 05	"
9.	Jezus, de ware Zondaarsvriend	- 10	"
10.	Een boekje voor menschen, die het niet willen lezen	- 05	"
11.	De godvruchtige Krijgsman	- 10	"
12.	Iets over het Vloeken	- 05	"
13.	Hartelijke opwekking en welmeenende raad	- 10	"
14.	De weg des Heils, in zestien korte voorstellen	- 20	"
15.	De godvruchtige Zeeman	- 20	"
16.	Een woord tot bemoediging	- 07½	"
17.	Iets over de Vereeniging	- 15	"
18.	Jonathan de Baggerman	- 10	"
19.	Franke, heilige en veilige weg	- 05	"
20.	Overdenking over het Wedersien	- 10	"
21.	Eerstige gedachten over de Eeuwigheid	- 07½	"
22.	Raadgevingen. Wenken. Middelen	- 10	"
23.	Leven en Sterven van een vroeg godvreezend Dochtertje	- 20	"
24.	Onderwijs om zalig te worden	- 05	"
25.	Het hoorenmeisje	- 02½	"
26.	Jozef	- 02½	"
27.	Schets van Jezus leven	- 10	"
28.	Vrolijk nitzigt van een 96 jarigen grijsaard	- 15	"
29.	De goede Moeder	- 20	"
30.	Th. Hoog, over de vroege Godzaligheid	- 20	"
31.	— — — opleiding van het Nageslacht	- 25	"
32.	Gedachten van een oud Godgeleerden	- 30	"
33.	Hogendorp, ootmoed voor God	- 50	"
34.	Wonderbare oogbeschouwing	- 40	"
35.	Resler, over de Gezangen	- 15	"
36.	Een boekje voor menschen om den Bijbel te lez. de 25 Ex.	- 25	"
37.	Honigdroppen uit de Steenrots Jezus Christus	- 20	"
38.	Lessen der wijsheid voor alle Christenen	- 25	"
39.	Een zestiental beknopte Preekjes	- 12½	"
40.	Leven en bekeering van vrouw Langerveld	- 10	"
41.	Th. van der Groe, zaligmakend Geloof	- 60	"
42.	Kort Begrip der christelijke religie	- 10	"
43.	Bekeeringsgeschiedenissen en Sterfbedden	- 30	"
44.	Spiegel der goddelijke voorzienigheid	- 25	"
45.	Leven van Mevrouw Paterson	- 10	"
46.	Gesprekken en Overdenkingen over des Heilands lijden	- 55	"

A.	Blaek, de Schoorsteenveger	à 10	Ct.
B.	Nimmer te Laat	- 10	"
C.	Nimmer te Vroeg	- 10	"
D.	De kracht van den Godsdienst	- 10	"
E.	De Oudejaars-avond	- 10	"